

CÂNDIREA

ANUL XX Nr. 8

OCTOMBRIE 1941

S U M A R U L:

TEMEIURILE MÂNTUIRII

D. STĂNILOAE: Temeiurile eterne ale mântuirii . . .	397
I. GR. PERIȚEANU: Racla mistică	406
MAURICE GUERIN: Centaurul (în românește de Ion Pillat)	407
OLGA CABA: Ondinele	412
VINTILĂ HORIA: Terțet magic	417
RADU BRATEȘ: Hanul dintre ploi	419
V. BENEȘ: Pomana Dracului	421
PETRU P. IONESCU: Rugă	427
GHEORGHE BUMBEȘTI: Poesii	428
ZORICA LATCU: Epitafuri antice	429
IOAN COMAN: Decaeneu	431

IDEI, OAMENI, FAPTE

PETRU P. IONESCU: Filosofia noutății la Constantin Noica; Istoria literaturii române	440
---	-----

CRONICA DRAMATICĂ

DRAGOȘ PROTOPODESCU: Retrospectiv; Copiii pă- mântului	444
---	-----

CRONICA MĂRUNTĂ

NICHIFOR CRAINIC: Comunism și Creștinism; Rabin- dranath Tagore; Eclipsa anglicană; „Pentru unirea cu Roma”; Aus grünen Wäldern weht der Wind; Panfascism	448
--	-----

E X E M P L A R U L 30 L E I

PETROȘANI

SOCIETATE ANONIMĂ ROMÂNĂ
PENTRU EXPLOATAREA MINELOR DE CĂRBUNI
CAPITAL SOCIAL LEI 1.410.000.000

Cărbuni Huilă

de VALEA-JIULUI cu 6.500—7.200 calorii

Cărbuni brun

de COMANEȘTI cu 5.000—5.500 calorii

Lignit Brut inobilat

de DOICEȘTI și SCHITUL-GOLEȘTI
pentru Focare industriale de orice fel.

F E R A R I: Cărbuni speciali de forje, de două ori spălați

UZINI DE GAZ: Cărbuni speciali pt. fabricarea gazului aerian

CĂRAMIDARI: Speciali pentru încărcare cu mâna sau automate

BRICHETE DE CĂRBUNI: pt. locomotive și focare cu grătare fixe

Brichete „Coroana”

**combustibilul ideal pentru sobe
de teracotă, pentru sobe de fer,
pentru calorifere, 7.300 calorii,
ard fără fum și fără miros.**

APARATUL AUTOMAT DE ARS CĂRBUNI A U T O C A L O R

cel mai economic, practic, robust, mijloc de încălzire automată la calorifere

DIRECȚIUNEA GENERALĂ: București, 118 Calea Victoriei, Tel. 4.72.10. Tel. 4.02.02.

D E P O Z I T: 19 Șoseaua Gărei Obor, Tel. 2.16,63.

Reprezentanțe, agenții și depozite în toată țara. Se livrează la domiciliu dela 100 kgr. cu greutate garantată.

GÂNDIREA

TEMEIURILE ETERNE ALE MÂNTUIRII

DE

D. STĂNILOAE

Angajarea Sa prin întrupare întru mântuirea oamenilor, a hotărât-o Dumnezeu din eternitate, căci în veci prevăzuse drama omului.

Detaliul acesta pe care ni-l vestește limpede Sf. Scriptură e un mare mister. El trimite fără posibilități de lămurire rațională, la problema libertății lui Dumnezeu și la aceea a predestinării. Dacă din eternitate a luat Dumnezeu această hotărîre, mai este ea o hotărîre propriu zisă? A fi luat o hotărîre înseamnă, în experiența noastră, a fi stat într'un moment în care puteai să iei altă hotărîre. Dar, dacă n'ar fi luat din veci hotărîrea aceasta, ar însemna că Dumnezeu n'a prevăzut căderea omului și că s'a angajat într'o acțiune de importanța uriașă a întrupării și jertfei, la o cotitură a existenței sale. O întrebare tot atât de greu de lămurit, este aceea: mai e căderea lui Adam un act liber, dacă din veci există, făcut-gata, planul pentru mântuirea oamenilor?

Dar cugetarea religioasă, care se mișcă în interiorul credinței, desfășurând conținutul ei, și se nutrește din experiența Revelațiunii, a unui raport viu cu Dumnezeu, nu are pretenția să epuizeze misterele acestui raport, ci să constate că el e mântuitor și să vadă prin ce anume e mântuitor. Raportul între sine și Dumnezeu, fiind certitudinea de temelie a credinciosului, a celui ce-a făcut experiența Revelațiunii, acesta știe că prin cugetare nu poate gândi pe Dumnezeu în afară de acest raport și prin urmare în unilaterialitatea transcendentă sau în contopire cu imanența. Rațiunea care nu are experiența Revelațiunii, ci e purtată numai de curiozitatea neexistențială de-a ști, poate plasa pe Dumnezeu sau în alternativa transcendentă sau în cea immanentă. Ea poate spune sau numai că Dumnezeu e neschimbabil, sau numai că e schimbabil. Dar omul religios, care experimentează pe Dumnezeu ca Dumnezeu adevărat, dar și ca Dumnezeu Mântuitor, ca Dumnezeu angajat în salvarea omului, nu poate vedea și cugeta pe Dumnezeu decât în formula paradoxului: neschimbabil și schimbabil, transcendent și immanent. Nu putem ști cum e exact Dumnezeu, dar paradoxul exprimă un adevăr general, sigur valabil despre El: Dumnezeu, dar Dumnezeu interesat de lume. Adevărul nu e în nici un caz în formulele unilaterale, simpliste ale logicei formale. (Vezi art. nostru „Despre dogmă“, Gândirea, Apr. 941).

Acest adevăr larg îl exprimă și dogma despre hotărîrea eternă a lui Dumnezeu cu privire la întrupare și mântuire. Ea salvează neschimbabilitatea lui Dumnezeu, dar

în același timp îl raportează la lume și la vreme, ridicându-L totuși, prin libertatea ce l-o recunoaște, deasupra ei.

Dar această dogmă mai exprimă ceva: importanța lumii și importanța mântuirii ei pentru Dumnezeu. Lumea este produsul libertății lui Dumnezeu, dar nu un produs arbitrar, accidental. Ea e legată de veșnicia lui Dumnezeu, dar cu o legătură pe care Dumnezeu o vrea liber. Ea nu e gândită de Dumnezeu împotriva voinții lui. Dumnezeu se află cu lumea în raport de liberă și totuși veșnică gândire și hotărâre. În schema acestei antinomii, ale cărei adâncimi vii nu le putem străbate, se salvează atât demnitatea libertății și neschimbabilității divine, cât și demnitatea și importanța lumii. Pe amândouă le trăiește credința, și despre amândouă își dă seama cugetarea teologică.

Aceleași lucruri sunt de spus despre raportul lui Dumnezeu cu mântuirea lumii. Dumnezeu e liber față de ea, dar totuși neschimbabil, iar ea este legată de vecinicia lui. Mântuirea apare ca o lucrare profund serioasă, nu numai prin aceea că Dumnezeu însuși s'a angajat în ea, ci și pentru aceea că formează preocuparea și planul vecinic al lui. Și mai mult decât creațiunea, angajarea din veci a lui Dumnezeu în mântuirea lumii și încă prin întruparea și răstignirea Fiului Său, descopere nesfârșita dragoste a Lui față de ea. Mărima tainei „din veci ascunsă și de îngeri neștiută” stă în mărima dragostei lui Dumnezeu față de lume. Nici îngerii nu și-ar fi putut închipui că în sânurile lui Dumnezeu se ascunde din veci, împreună cu ființa Lui, o atât de mare dragoste față de lume. Arătarea ei este în același timp desvăluirea unei valori neînchipuite a lumii. Nimeni, până la întruparea Fiului lui Dumnezeu, n'a fost în stare să dea atâta însemnătate lumii și în special omului. Revelațiunea deplină a lui Dumnezeu în întrupare este în același timp desvăluirea unei valori neînchipuite a lumii. Nimeni, până la întruparea Fiului lui Dumnezeu, n'a fost în stare să dea însemnătate lumii și în special omului. Revelațiunea deplină a lui Dumnezeu în întrupare este în același timp descoperirea deplină a celei mai uluitoare valori a omului. Întruparea Fiului lui Dumnezeu, din iubire față de om, stă în legătură cu felul de ființare însăși a lui Dumnezeu. Ceeace vrea liber din eternitate, e ceva conform cu forma de viață a Sa. Nu potrivit voi Sale se face întruparea, dar nici ca o invenție arbitrară. *Acest temei al întrupării, plasat în însăși existența divină, nu poate fi decât forma de comuniune trinitară a ei.* Creațiunea nu este o prelungire a Treimii și nici mântuirea. Deci nu au caracter de necesitate. Treimea nu are lipsă pentru complectarea și fericirea Sa de lume sau de mântuirea ei, adică de lărgirea comuniunii. În cazul acesta oamenii ar trebui să fie egali cu persoanele divine. Creațiunea se realizează printr'un salt în afară de desfășurarea firească a vieții divine. Mântuirea stă în legătură cu acest salt. Prin urmare ele sunt produse ale voinții, exclusiv ale voinții divine. Dar nu e mai puțin adevărat, că în viața internă a lui Dumnezeu au temeiul care le indică. Nu le cere viața internă a lui Dumnezeu, dar le arată ca posibilități conforme cu ea. Aci trebuie să ne oprim: *originea creațiunii și a mântuirii se află la punctul unde se întâlnește indicația ființii și hotărârea voinții divine.* Acesta e adevărul general pe care îl cuprinde misterul hotărârii eterne cu privire la ele, mister pe care mintea noastră îngroșată, cu noțiunile ei întepenite, nu-l poate exprima decât în combinarea unor formule unilaterale, extreme, cari ne apar ca stând în contradicere.

Pseudo-Dionisie Areopagitul deduce creațiunea lumii din însușirea binelui în Dumnezeu. Binele se vrea gustat de cât mai mulți. Dar cum nu poate fi cineva bun, decât în comuniune, mai degrabă putem spune că temeiul indicator spre creațiunea lumii este comuniunea treimică a lui Dumnezeu, care tocmai fiindcă e o comuniune

vrea să se bucure și alte ființe de această fericire, iar fiindcă prevede căderea lor din ea, vrea și restabilirea prin întruparea Sa.

Unii teologi ruși, ca Sergiu Bulgakov și N. Berdiaiev, merg în această direcție până la a afirma un fel de omenitate eternă Fiului lui Dumnezeu, sau un fel de teandrie ființială a omului: Bulgakov de pildă susține că eul omului, subiectul, este necreat, numai natura lui — constatătoare din suflet rațional și trup — este creată. Natura umană este ființa divină pusă în stare de devenire, Sofiei necreate — ființei divine — îi corespunde, ca o copie în devenire, Sofia necreată. Iar purtătorul Sofiei create, eul omenesc, este corespunzătorul Logosului divin, purtătorul Sofiei necreate. Dar fiind necreat și eul omenesc e de esență divină, așa încât între el și Logosul divin nu e o deosebire calitativă. Luând în Iisus Hristos locul subiectului, al eului omenesc, Logosul divin, nu s'a produs un eveniment catastrofal sau potrivnic naturii omenești, ci unul firesc. Un eu de esență divină a fost înlocuit prin supremul eu de esență divină. Purtătorul Sofiei necreate și-a luat în conducere firească și Sofia creată.

Pe noi nu ne atrag speculații de acestea gratuite, cari au pierdut suportul religios al experienței Revelațiunii prin credință. Teoria lui Bulgakov iese, pe lângă aceasta, din schema dogmei creștine, trecând în panteism.

Revelațiunea ne spune că omul este creat după chipul lui Dumnezeu, iar mântuirea urmărește restabilirea omului, „ca să fie asemenea chipului Fiului Său“ (Rom. 8, 29), fiu al Tatălui și frate cu Iisus Hristos. Dar Sf. Scriptură nu cuprinde nicio speculație asupra substanței. Infierarea o întemeiază totdeauna pe dragostea între Dumnezeu și om, pe raportul de Tată și fiu ¹⁾.

Fiul lui Dumnezeu cel vecinic și Unul născut a venit să ne așeze și pe noi în raportul în care se află el cu Tatăl — deși suntem creați — și prin urmare în raport de frate și frate cu Sine. Aceasta a voit-o și prin creațiune Dumnezeu. Numai în sensul acesta, întrucât omul e capabil de acest raport, se poate spune că el are sau e capabil de o anumită conformitate cu Dumnezeu. Comuniunea cere ca partenerii să aibă ceva care să-i apropie, care să-i ajute să se înțeleagă. Deoarece, puterea care-l face pe om capabil de comuniune e dela Dumnezeu, nefiind decât însăși dragostea Lui, putem spune despre el că întrucât e creat este o deosebire prăpăstioasă între el și Dumnezeu, dar dragostea copleșește această deosebire, făcându-l, cum spune Maxim Mărturisitorul, Dumnezeu prin har. Dar dacă e posibil să se încopcieze în om puterea dragostei lui Dumnezeu, trebuie să aibă prin însăși creațiune această capacitate. Ce poate fi însă această capacitate de primire a dragostei prin care să răspundă dragostei lui Dumnezeu, decât *capacitatea de-a fi subiect al dragostei*? Obiectele nu au capacitatea de-a fi subiecte ale dragostei, nici animalele. *Subiect actual al dragostei* devine omul numai când primește în sine dragostea lui Dumnezeu, dar *capacitatea de-a deveni subiect*, nu prin sine, ci prin coborîrea dragostei divine trebuie să o aibă el. Acestea două trebuie să le analizăm ca să vedem în ce constă conformitatea omului cu Dumnezeu, și prin urmare ce este Dumnezeu, ca model desăvârșit al omului, prin sine, din veci.

Dragostea are siguranța, are experiența lui *tu* ca realitate ce se ridică peste lumea obiectelor, ca realitate ce nu există pentru a-mi sta la discreția proprie, pentru a fi înghițită în massa celor ce-mi sunt indiferente. Toate pornirile și atitudinile mele,

1) Dragostea întemeietoare de comuniune, o coboară în om Duhul lui Dumnezeu. E o dragoste ce vine dela Dumnezeu. „Căci, câți sunt mânați de Duhul lui Dumnezeu sunt fii ai lui Dumnezeu... ați luat Duhul înfierii“ (Rom. 8, 14—15) „Iar când a venit plinirea vremii a trimis Dumnezeu pe Fiul Său cel născut din femeie, născut sub lege, ca să răscumpere pe cei de sub lege, ca să primim înfierea. Iar pentru că sunteți fii, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului în inimile voastre, care strigă: Avva, Părinte“ (Gal. 4, 4—6).

prin care folosesc sau caut să folosesc ceva, însingurându-mă, nu sunt dragoste, nici subiect al dragostei, nici subiect propriu zis. Pot să devin întreg astfel de porniri și de atitudini. Dragostea este acea vedere din mine care descoperind un *tu* mă scoate din singurătate, îmi dă experiența tovarășiei, prieteniei adânci, totale, experiența că *tu* ești cu mine până în adâncul meu, în cele mai intime bucurii și dureri, că de tine mă prind, cu tine mă ajut, mă mângâi, mă ușurez, chiar în experiența celei mai grozave singurătăți, a morții. Dar aceste bucurii și ușurări le am prin tine nu întrucât mă gândesc la mine. Iată ce am acest gând egoist, nu mai e dragoste, nici tovarășie, ci singurătate. Toate le am prin tine, întrucât nu mă mai gândesc la mine, ci sunt ațintit numai spre tine, spre experiența ta. Uit atunci de toate ale mele. Nimic nu mă mai doare, nu mă mai neliniștește, din cece mă privește pe mine, ci numai ale tale. Am lepădat toate poverile mele, luându-te exclusiv pe tine ca grijă și povară a mea. Eu trăiesc prin tine. Cei ce se iubesc unul altuia își iau poverile reciproc. (Iisus ia păcatele noastre, și noi patimile lui). În dragoste eu îmi găsesc suprema fericire în tine. Dragostea este suprema răspundere pentru altul. Așa experimentăm și dragostea semenului nostru: ca subiect împovărat de suprema răspundere pentru noi, avându-și în aceasta și suprema fericire. Tot ce posedă o persoană este pentru a-i servi ca instrument de comunicare a iubirii. Natura ca proprietate nu are alt rost. Trupul omului deasemenea. Insușirile intime la fel. Tot dă altuia și pe sine însuși. Dar și în predarea totală, chiar a sa proprie, el rămâne subiectul predării. Totul servește dragostei, comuniunii, raportului de eu-tu. Prin dragoste avem descoperită ca supremă realitate pe altul ca subiect, ca ceva care ne limitează, ca ceva care nu mai e sub noi, ci în fața și deasupra noastră în sensul că ne obligă cu o seriozitate de-o infinită adâncime, ca ceva de care nu putem dispune — chiar dacă fizic am putea. Și în același timp dragostea e asumarea acestei răspunderi și deplină bucurie în servire.

Dar capacitatea de-a fi subiect al dragostei în ce constă? Când omul nu are dragostea nu e încă nici subiect deplin, căci subiect deplin devine prin dragoste. Iar capacitatea lui de-a fi subiect încă nu se poate manifesta deplin. Aceasta înseamnă că nu e posibil omul deplin fără dragostea dela Dumnezeu, fără raportul cu El. O natură omenească de sine existentă este eo ipso într-o stare subnaturală¹⁾. Fără dragostea permanentă a lui Dumnezeu, duce o existență bolnavă.

Dar totuși, așa știrbită și nedeplină, capacitatea de-a fi subiect al dragostei și prin urmare însuși caracterul de subiect, se poate constata și în omul care nu are în sine dragostea lui Dumnezeu, în omul căzut. El simte asupra sa forța privirii și a opiniei altuia, se simte obligat să țină cont de el în tot ce face, îl simte pe acela oarecum ca „subiect“ ce nu-i stă în simplă subordine și indiferență ca ori ce obiect. Se simte față de acela într-o referință specială pe deasupra obiectelor, într-o obligație de-a răspunde la așteptările lui. Precum e acela subiect, e și el subiect, întrucât e capabil de-a răspunde și se simte obligat la răspundere²⁾. Pe altul îl simte ca subiect întrucât se simte pe sine obligat de-a referi tot ce face la părerea lui, la așteptările lui, de-a răspunde prin toată acțiunea și viața sa aceluia. Toate simte că le face pentru altul. Advocatul altuia în noi, cece ne face să fim responsabili lui, este conștiința. Pe măsura simțirii obligativității de-a răspunde altuia, pe măsura tăriei vocii conștiinței, e cres-

1) Catolicismul susține că omul ieșit din legătura cu Dumnezeu prin cădere, a rămas cu „natura pură“. Natura aceasta este însă în orice caz ceva chinuit ceva ce nu vrea Dumnezeu.

2) E. Brunner vede în responsabilitate ființa omului și chipul dumnezeesc în el. (Der Mensch im Widerspruch).

cută în noi capacitatea dragostei și subiectul. De cele mai multe ori omul luptă împotriva acestei obligativități. Deși involuntar lucrează pentru vederea altuia, pervertește această lucrare, amestecând-o și murdărind-o cu sentimentul vanității. Dar vanitatea de a cărei forță nu poate scăpa niciun om din cei lipsiți de dragoste — împreunând în ea orgoliu și grijă de alții — e însăși o mărturie a responsabilității omului, a caracterului său de subiect.

Dacă elementul caracteristic al omului este să fie subiect al dragostei și fiind creat spre aceasta a primit pecetea chipului dumnezeesc, dacă mântuirea nu urmărește decât ridicarea omului la asemănarea cu Fiul lui Dumnezeu, făcându-l și pe el fiu, iar aceasta se face prin trimiterea dragostei divine, adică a Duhului de fiul în el, atunci modelul dumnezeesc care stă la baza creațiunii și mântuirii, modelul divin al omului, sau Omul ceresc, nu stă în altceva decât în caracterul de subiect desăvârșit al dragostei în comuniune. Iar aceasta este Dumnezeu întrucât e Sf. Treime. Temeiul și modelul creațiunii și mântuirii e deci Sf. Treime. Persoanele divine trăiesc într-o referință absolută una față de alta. Una dăruiește tot ce are și pe sine însăși celeilalte, rămânând și în cea mai desăvârșită dăruire, sau tocmai pentru aceea, Subiect. Astfel ființa divină, tot ce are ca însușiri fiecare, aparține tuturor trei.

* * *

Prin creațiune Tatăl vrea să mărească numărul subiectelor cari să se bucure de fericirea comuniunii cu El. Nu pentru fericirea Sa, căci comuniunea cu celelalte subiecte divine nu lasă nicio scădere fericirii Sale. Vrea să aibă mai mulți fii. Vrea subiecte mai multe cărora să le fie Tată. Dar divinitatea nu se înmulțește și nu scade. Alte subiecte nu pot veni la existență decât prin creațiune. Subiectele create însă nu pot sta la înălțimea Tatălui, ca să se bucure reciproc de comuniune. Dar ceea ce e prin creațiune inferior, e ridicat prin dragoste la înălțime de fiu, la nivel egal, ca să se poată stabili intimitatea și înțelegerea. Prin creațiune se înființează numai capacitatea de-a primi dragostea. Aceasta se coboară apoi cu prisosință asupra omului, ridicându-l la rangul de fiu, de partener apt de Dumnezeu. Dragostea e dumnezeiască, e necreată. Ea poate îmbrăca și face, prin dar, ca pe un Dumnezeu pe om. Putem spune și noi, ca Sergie Bulgakov, că în om e ceva creat și necreat, dar numai în omul ce stă în raport cu Dumnezeu. Dragostea, fiind dumnezeiască, face pe om nemuritor, îmbracă o natură creată în însușiri divine, cum spune Maxim Mărturisitorul.

Tatăl dă totul Fiului Său și vrea să aibă mulți fii să le dăruiască totul spre bucuria lor. Fiul trăiește numai cu privirea spre Tatăl, nevrând altceva decât să împlinească voia lui, să trăiască pentru El. Și vrea să fie cât mai multe subiecte cari să iubească pe Tatăl, să trăiască pentru El, cu privirea ațintită spre El, împlinind voia Lui. Astfel Fiul vrea un număr cât mai mare de fii ai Tatălui, de frați ai Săi. El împlinește voia Tatălui la creațiune. Dar întrucât oamenii creați nu se țin și nu se ridică la înălțimea de subiecte ale dragostei divine, ci cad într-o existență chinuită, Fiul intervine din nou să împlinească voia Tatălui restaurându-i în raportul de fii. Fiului se cade să împlinească opera aceasta și prin creațiune și prin mântuire, căci El este în rolul de împlinitor al voii Tatălui și El trebuie să se apropie în chip special de cei care trebuie să-i samene. De fapt subiectele omenești poartă în ființa și rostul lor, în mod special, chipul Fiului și al relației Lui, de ascultător și cinstitor al Tatălui.

Pe lângă acestea, Fiul este numit de Evanghelistul Ioan, Cuvântul. Dar prin faptul că a dat acest nume unei persoane și anume unei persoane ce nu trăiește deloc

în singurătatea contemplării, ci exclusiv în raportul comunicării, a indicat că nu a înțeles prin cuvânt, sensul, ideea impersonală, care poate fi descoperită de oricine în lucruri fără a i se comunica, nu a înțeles un concept general pe care-l cugetă etern Dumnezeu și pe care îl încorporează în toate lucrurile pe cari le crează, având noi să-l descoperim. Cuvântul (sensul) pe care l-am descoperit altfel prin mintea noastră n'ar mai fi revelațiune propriu zisă ci actualizare a ceva ce se află în mintea noastră. Intellectul nostru capabil prin eforturile proprii, după un timp de evoluție, să afle singur ce gândește Dumnezeu și să cuprindă exact ca El, nu s'ar mai deosebi esențial de al lui Dumnezeu. De aci până la identificarea intelectului uman cu cel divin nu mai e decât un pas.

În realitate e vorba de un Cuvânt personal, pe care ni-l spune Fiul lui Dumnezeu prin Revelațiune. E un cuvânt pe care nu-l putem scoate sau afla cu mintea omenească. El e dincolo de orice înălțime la care se poate ridica intelectul omenesc. Dar e dincolo nu în înțelesul de sens, căci în cazul acesta ni s'ar da pentru a-l încorpora minții noastre și apoi a împlini singuri ce se cuprinde în el. Am fi mai departe sub regimul legii. E dincolo în înțelesul că prin acest cuvânt ne e însuși Dumnezeu aproape, aproape nu ca sens, căci am fi tot noi singuri atunci, ci aproape ca persoană, ca subiect ce ne limitează, ca supremă și sigură realitate deosebită de noi, ce ne împărtășie singurătatea și ne silește să o constatăm și să luăm atitudine.

De fapt înțelesul primordial al „Cuvântului“, e acela de manifestare a unei persoane către alta, în ceea ce nu este realitate fizică, identică cu lumea lucrurilor, ci subiect spiritual. Cuvântul e mijlocul principal și nelipsit al oricărei comunicări între persoane. Cuvântul presupune totdeauna două persoane. El e dialog chiar când o persoană tace, căci și prin tăcere antrenează, susține cuvântul celeilalte. Cel ce vorbește își dă seamă că răspunde lăuntric, că ia atitudine celălalt. Chiar un profesor, care vorbește despre cine știe ce insectă la catedră, dacă n'ar avea un auditor de care-și dă seama că îl urmărește în ce spune, n'ar avea poftă să vorbească. Vorbirea omului în singurătate este o plasare iluzorie într-o stare de quasi-comunitate : își închipuie ce-ar spune, ce-ar fi spus, ce va spune când va avea în față pe cutare sau cutare.

Cuvântul, în înțelesul lui plin, nu e expunere de sensuri pentru lumea impersonală, ci împărtășirea unei atitudini față de alte persoane, e afirmarea omului ca subiect spre a pregăti, dacă nu a realiza imediat, comuniunea. Omul simte nevoia ca celălalt să-l ia în seamă ca subiect, să observe că nu e simplu obiect și deci să-l pre-dispună pe celălalt a-l lua într-o mai atentă considerație.

Aceste chemări ale omului către alt om se folosesc de expunerea de sensuri, tocmai spre scopul arătat. Nu pe sensul în sine se pune accentul, ci pe subiectul său și pe atențiunea celuiilalt. Sensurile au un rol subordonat, de servire a scopurilor comuniunii.

Gândirea greacă a detașat sensul de complexul în care se află totdeauna, de dialogul eu-tu, de rostul lui de-a servi în clipa istorică concretă comuniunea între doi sau mai mulți oameni, luându-l ca o realitate atemporală și impersonală, ca ceea ce nu se întâlnește sensul niciodată. Și a legat termenul Cuvânt — Logos — de sensul astfel înțeles.

Cuvântul însă cum îl arată și numele grecesc de Logos, care vine dela lego, spun, înseamnă direct totdeauna grăire, manifestare intenționată a unei persoane către alta. Cuvântul e vehiculul comuniunii, puntea între persoane ca subiecte. Cuvântul exprimă intenționalitatea conștientă spre comuniune a unei persoane, fiind în acelaș timp și mijlocul prin care e trezită, e atrasă cealaltă. Și întrucât persoana este

în mod exclusiv intenționalitate spre comuniune, iar cuvântul expresia ei, putem spune că *persoana este cuvânt*. Cuvânt interior, în tensiune, până nu se exprimă, cuvânt exterior când se exprimă. Cuvântul exterior pornește din cuvântul interior, iar acesta nu poate să nu se prelungească în exterior. Persoana e cuvânt, cuvânt provocator, deșteptător de altă persoană prin atragerea ei în comuniune.

Prin faptul că Fiul lui Dumnezeu e numit nu cuvânt, ci Cuvântul, se arată că El nu este o persoană între altele, ci Persoana prin excelență. În El e realizată în grad suprem Persoana, adică intenționalitatea spre comuniune și prin aceasta puterea trezitoare de subiecte și atrăgătoare a lor în raport de comuniune. Cuvântul fiind mijlocul suprem prin care o persoană ni se impune ca prezență, restrângându-ne egoismul mistificator al oricărei alte realități decât a eului, cuvântul fiind prin urmare mijlocul suprem de revelare a celei mai intensive și neanulabile realități, adică a persoanei, prin faptul că Fiul dumnezeesc e numit astfel, se arată că El are dintre persoanele Sf. Treimi rolul revelării lui Dumnezeu oamenilor, El este în special subiectul Revelațiunii.

Recunoaștem că prin aceste evidențieri s'a arătat mai degrabă că Fiul lui Dumnezeu e numit cuvânt, fiindcă a primit rolul special al revelării lui Dumnezeu și al mântuirii oamenilor, decât că numirea aceasta ar designa o situație proprie în raporturile intertrinitare, privite în ele înșile. Dar în afară de indicația generală că rolurile speciale ce și le asumă persoanele trinitare în afară au o explicație, o supoziție în existența lor eternă, e greu să mai spunem în privința aceasta ceva deosebit, întrucât Revelațiunea nu ne luminează. Nu ne-am încumeta să afirmăm că și în viața internă dumnezească Fiul reprezintă în mod special, intenționalitatea spre comuniune. Misiunea revelării i-o mai putem atribui întrucât toată tradiția bisericească încearcă să vadă în El pe acela în care Tatăl se privește pe Sine, pe acela care reflectează splendoarea Tatălui (Evr. 1, 3), deși aceasta e altfel de revelare decât era propriu zisă: prin ea se cunoaște Tatăl pe Sine, dar propriu revelării e să cunoști altceva decât persoana ta. Probabil însă că tot este între aceste două revelări o legătură, chiar dacă e greu de văzut. Pe deoparte Fiul, care manifestă pe Tatăl, slava strălucirii Lui, are să o reveleze și oamenilor, prin arătarea Sa. Tatăl e Ascunsul, e Nerevelatul, numai la Fiul există acces, dar Fiul știe și mărturisește și oglindește pe Tatăl. Ontologic, faptului îi este cu neputință sesizarea Ascunsului, Indeterminabilului, Ultimei Cauze a tuturor. Numai Fiul dă cuvânt despre ea. Fiul este astfel Cuvântul Treimii. Pe de altă parte Tatăl nu se privește numai pe Sine în Fiul, ci și persoana Fiului.

Dar intenționalitatea spre comuniune în cadrul Sf. Treimi de ce ar reveni numai Fiului? Nu revine fiecărei Persoane trinitare și deci, întrucât fiecare e Persoană în gradul plener, de ce nu este numită fiecare Cuvântul?

Desigur fiecare ipostas trinitar este o intenționalitate desăvârșită spre comuniune și deci o Persoană în gradul suprem, dar intenționalitatea Fiului poartă un caracter deosebit. Persoanele trinitare, adică intenționalitățile divine spre comuniune, nu sunt uniforme, ci fiecare are un caracter propriu. Fiul reprezintă în mod special reverența, ascultarea, servirea, obligativitatea, în raport cu Persoana Tatălui. Tatăl este generozitate, dăruirea, primul cuvânt. Dar dacă înțelesul cuvântului și puterea lui stă în dialog, ceea ce face cuvântul cuvânt propriu zis și nu-l lasă să fie simplu sens, monolog, este partea a doua a dialogului, răspunsul. Plinirea cuvântului, ceea ce se așteaptă încordat, este răspunsul. Prin el se înfăptuiește odihna comuniunii. „Dă-mi un cuvânt“, „spune-mi un cuvânt“, auzim adesea cerșind un om altuia. Întrebarea lui încă nu este cuvânt, deși este covârșitoare intenționalitatea după comuniune.

Tatăl are cuvântul prim, dar echilibrul treimic se menține prin importanța de împlinitor a cuvântului Fiului.

Probabil că acesta este motivul pentru care Fiul este numit chiar pentru locul Lui în Sf. Treime, Cuvântul. În caracterul de obligativitate al Persoanei Sale am găsi atunci și motivul deosebitei asemănări între Persoana Lui și persoanele omenești. Nici un om nu are posibilitatea să fie o intenționalitate generoasă propriu zis. Ce poate da el semenilor? Situația lui firească este cea de smerenie, de asumare a responsabilității, a obligativității, a servirii. Iar Fiul este sub acest raport modelul lui ceresc, este Omul necreat. Obligativitatea eternă, în același timp liberă și iubitoare, în sânul divinității, aceasta este marea, dar și mângâietoarea taină a creștinătății, care stă la temelia tainei mântuirii omului.

Dar înțelesul direct, primordial, al Cuvântului divin, în intenționalitatea lui benevol obligată spre comuniune, nu înseamnă că El nu are și funcția de descoperitor al realității, al sensului ei, prin urmare și înțelesul de Logos. Când o persoană se preține prin cuvântul ei în comuniune, ne descoperă și realitatea ei, una din realitățile care-și merită într'adevăr acest nume, nefiind numai o construcție iluzorie a minții noastre. Comuniunea ne pune într'adevăr în sânul realității și ne descoperă sensul ei. Cu atât mai mult ne descoperă realitatea, ne plasează în miezul ei, răsunarea în auzul nostru a Cuvântului ceresc, suprema Persoană, deci suprema Realitate, în experiența căreia experimentăm tot ce cuprinde realitatea. Comuniunea în care ne aflăm cu Realitatea ne face să și gândim asupra ei și gândirea aceasta este adevărată întrucât nu depășește ceea ce experimentăm sau am experimentat în comuniune. Dar gândirea asupra realității, adică a unei persoane, până nu suntem în comuniune, dacă nu este o iluzie sau o umbră numai a realității, nu se poate ridica niciodată la nivelul ei de complexitate și bogăție. Nu sensul de sine stătător, individualist, monologic co-răspunde adevărului, ci sensul care tălmăcește comuniunea, exprimat prin cuvântul realizator de comuniune. Realitatea sau adevărul pe pământ realizator de comuniune. Realitatea sau adevărul pe pământ este ceva care se crează prin intrarea lui Dumnezeu în raport cu omul. Numai în cer există. Iar acolo există vecinic și neîntrerupt tocmai fiindcă Dumnezeu este o vecinică și neîntreruptă comuniune. Numai ca un dar din comuniunea cerească se înființează și pe pământ realitatea și adevărul. „Adevărul“ pe pământ este Fiul lui Dumnezeu și prin El se înființează orice adevăr ¹⁾.

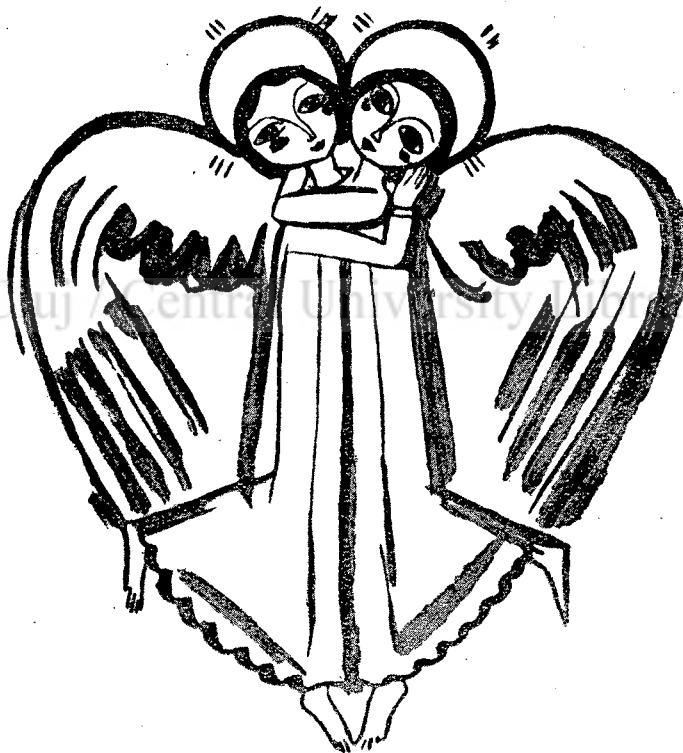
Cuvântul — când nu e vorbărie — fiind una cu persoana, vrea să se adreseze direct persoanei a cărei comuniune o caută. Și numai atunci își poate ajunge scopul. Căci numai atunci persoana grăitoare se așează în raport direct cu cea agrăită. Când trimit unei persoane un cuvânt prin altcineva, intermediarul nu mă mai cuprinde pe mine și nu mă mai poate transmite deodată cu cuvântul meu, persoanei vizate. A devenit oarecum cuvânt al intermediului. Eu sunt numai indirect prezent, într'o legătură slăbită.

Astfel cuvintele ce ni le trimetea Fiul lui Dumnezeu prin prooroci, nu mai erau

1) E. Brunner, *Der Mittler*, p. 187 „Credința creștină este înainte de toate cunoaștere a lui Dumnezeu, de aceea vecinicul Revelator este ca Fiul al lui Dumnezeu, în același timp Logos“. P. 185. „Cunoașterea lui Dumnezeu cel real, personal, nu poate exista decât prin împărtășire reală personală a lui Dumnezeu, prin Revelațiune în care El ne împărtășește aceea ce noi din noi înșine n'am putea ști niciodată prin nicio cercetare temeinică, prin nici o meditație profundă“.

Cuvântul propriu zis, Persoana lui însăși, ci cuvinte desfăcute de El. Prorocii nu le aveau dela ei. Mărturia lor ne făcea să credem că Fiul lui Dumnezeu se interesează de soarta noastră, dar de comuniunea deplină nu aveam parte.

Unde era piedeca de nu venea să ne grăiască Cuvântul direct, intrând în comuniune cu noi? La El nu, căci El totdeauna este intenționalitate după comuniune. Piedeca nu putea fi decât în noi. Nu eram încă pregătiți să primim Cuvântul, să ascultăm de chemarea Lui la comuniune. Chiar și azi cu greu îl primim. Iar Cuvântul nu se impune cu sila ¹⁾.

1) Capitol din cartea ce va apărea : „Iisus Hristos sau restaurarea omului“.

RACLA MISTICĂ

DE

I. GR. PERIȚEANU

Splendori de-amurg, prin cari luminătorul
Intârzie duioasa-i despărțire,
Văpăi cristalizate'n amintire,
Zadarnic v'așteptați cizelatorul.

Chiar supraom să fie gânditorul,
V'ar stinge cu lumeasca-i șlefuire ;
Cercând pe-a minții salbă să vă'nfire,
In lut v'ar preschimba, profanatorul.

Cel care'n racla mistică din sine
A'nchis smaralde, jăduri și rubine,
Iradiante moaște de-asfințit,

De-asupra ține candela aprinsă
Și, trecător de Domnul hărăzit,
Relicvia o poartă neatinsă.

MAURICE DE GUÉRIN

C E N T A U R U L

IN ROMANEȘTE

DE

ION PILLAT

Mi-a fost dat să mă nasc în văgăunile munților. Ca râul văii ce'n obârșii se scurge din stâncă în picături și plânge prin grote adânci, întâia clipă a vieții mi se lasă în negurile unei locuințe ascunse și fără să-i turbure liniștea. Când maicelor noastre li se apropie deslegarea sarcinei, ele se trag către peșteri, și în fundul celor mai sălbatice, în miezul cel mai des al umbrei, fată, fără să scoată un vaer, roade ca și ele de tăcute. Laptele lor puternic ne face să biruim fără lăncezeli nici lupte nesigure întâile greutăți ale vieții; totuși ieșim din peșteri mai târziu decât voi, din leagăn. Căci printre noi e răspândită credința că e bine să ferești și să învâluiești cele dintâi vremuri ale ființei, ca zile pline de zei. Creșterea mi se împlini mai toată în umbrele unde mă născusem. Adâncul locuinței se găsea atât de departe în creerii muntelui că n'ași fi știut încotro se află ieșirea, dacă vânturile cotind câteodată prin deschiderea ei, n'ar fi asvârlit acolo răcoare și neașteptate turburări. Câteodată iar, maică mea se întorcea, împresurată de mireasma văilor sau râurind de apele ce le cerceta. Și aceste reveniri ale ei, fără să-mi povestească nici când de albia și de firul gârlilor, dar urmărită încă de duhurile lor, îmi nelinișteau mințile și întărâtat mă îmboldeau să-mi cutreer umbrele. Ce sunt oare — îmi spuneam — acele lumi din afară unde maică mea își mână avântul, și ce domnește oare acolo așa de puternic ca să mi-o cheme la ele mereu? Și ce se petrece acolo atât de potrivnic în cât ea să revie zilnic tot cu alte simțiri? Maică mea se întorcea, când însuflețită adânc de bucurie, când jalnică și târîndu-se, parcă rănită. Bucunia ce aducea i se întipărea de departe în vre-o trăsătură a mersului și i se răspândea din priviri. Ii resimțeam împărtășirile cu întreaga ființă; dar și mai mult mă cuprindeau lăncezelile ei, îndemnându-mă și mai afund în toate presu-

punerile minții. În clipele acelea mă îngrijorau puterile, recunoșteam în ele o vlagă menită să nu rămână singuratică și, pornind fie să-mi scutur brațele, fie să-mi înmulțesc goana prin umbrele largi ale peșterii, mă străduiam să descopăr în loviturile date prin gol și în avântul galopului, țelul către care mă îndreptam și mă răpeau în fugă copitele... De-atunci mi-am înodat brațele de bustul Centaurilor, și de trupul eroilor și de trunchiul stejarilor; mâinile mi-au încercat stâncile și apele, plantele fără număr și cele mai ușoare adieri ale văzduhului, căci mi le ridic în liniștea nopților oarbe ca să prindă suflările și din vestirile lor să-mi proorocească drumul. Privește-mi picioarele, o Melampos, ce tocite sunt! Și cu toată ghiața vârstei mai sunt zile când, sus pe culmi, în plină lumină, îmi duc iar răscoalele tinereții ca'n peșterile de odinioară și îmi înalț brațele și îmi adun toate rămășițele iuțelii, gonind parcă acelaș țel.

Acestor turburări le urmau pe rând lungi lipsuri de ori-ce încordare. Atunci întreaga mea ființă își cunoștea creșterea și treptele de viață ce i se urcau în trup. Pierzând dorul avântului și sihăstrit într'o odihnă desăvârșită, gustam neschimbată bunătatea zeilor ce se răspândea în mine. Liniștea și umbrele hotărăsc simțirii farmecul tainic al vieții. Umbrini ce locuiți prin peșteri de munți, vouă vă datorez îngrijirile tăcute și tănuita învățătură ce mi-a hrănit vloga, sub paza voastră am gustat viața în toată limpezimea și așa cum îmi venea din sânuri de zei! Când coborîi din lăcașul vostru la lumina zilei, mă clătinai fără să mă închin ei; căci mă cuprinsese năvalnic, îmbătându-mă ca un vis funest deodată revărsat în piept. Îmi simțeam ființa, până atunci atât de tare și de legată, că mi se cutremura din temelii și risipind atâtea din ea, sortită parcă să se destrame în vânt.

O, Melampos, tu ce vrei să cunoști viața Centaurilor, prin ce dorință a zeilor ai fost călăuzit oare spre mine, cel mai bătrân și cel mai plin de jale dintre toți? E mult de când nu mai îndeplinesc nimic din traiul lor. Nu mai părăsesc piscul de munte unde m'au îngrădit anii. Ascuțișul săgeților de'mi folosește, e doar să desrădăcinez ierburi îndărătnice; lacurile liniștite încă mă știu, dar râurile m'au uitat. Ți-oi spune câte ceva din tinerețe; dar amintirile isvorite dintr'o minte nesigură, se târăsc ca undele unei libații sgârcite scăpând din urnă stricată. Ți-am descoperit lesne anii dintâi, mi-au fost liniște și desăvârșire; singură mă adăpa simplitatea vieții, lucru ce se reține și îți revine ușor. Un zeu, de l-ai ruga să-și povestească viața, ar strânge-o în două vorbe, o, Melampos!

Mi-am mistuit tinerețea iute și năvalnic. Trăiam din mișcări și nu-și găseau hotar pașii mei. În mândria slobodă a puterilor, rătăceam revărsându-mă pretutindeni prin pustietăți. Într'o zi urmând o vale unde rar se încumetă Centaurii, descoperii un om, ce mergea alături cu râul pe malul dîmpotrivă. Era întâiul ce'mi lovea privirile, l-am disprețuit. Iată cel mult, mi-am spus, jumătatea ființei mele! Cât de scurți îi sunt pașii și umbletul cât de greoi! Ochii săi parcă măsoară cu jale spațiul. Fără îndoială, iată un Centaur răsturnat de zei, silit de dînșii să se târșească astfel.

Adesea îmi odihneam zile de sbucium în alvia râurilor. O jumătate din mine, ascunsă sub ape, se sbătea spre a le birui, pe când cealaltă se ridica liniștită și îmi purta leneș brațele sus peste valuri. Mă dăruiam astfel undelor, răpit de șuvoiul ce mă mîna în depărtări, ducându-mă sălbatic oaspe din mal în mal vrăjit. De câte ori, surprins de noapte, n'am urmat firul apei sub umbrele ce se răspândeau, depunând pe funduri de văi, influența nocturnă a zeilor! Traiul meu sburdalnic mi se potolea

atunci și nu'mi lăsa de cât o ușoară adiere de viață răspândită în aceeaș măsură prin toată ființa ca lucirile zeiței, ce cutreeră nopțile, pe apele unde înotam. O, Melampos, bătrânețea îmi duce jalea râurilor; pașnice cele mai multe și monotone, ele își urmează soarta mai calm decât Centaurii, și cu o înțelepciune mai binefăcătoare decât cuminenția de om. Când mă iveam din sânul lor, mă urmăreau cu daruri zile întregi și mi se trăgeau înapoi încet, ca miresme.

Un neastâmpăr sălbatic și orb îmi stăpânea pașii. În mijlocul goanelor celor mai năbădăioase, mi se întâmpla să-mi frâng deodată galopul, ca și când o prăpastie, mi s'ar fi căscat la picioare sau un zeu mi s'ar fi ivit drept în față. Incremenirile neașteptate mă făceau să-mi resimt viața turburată toată de avântările în care mă aflam. Pe vremuri am tăiat în codri ramuri; în goană le înălțam deasupra capului; iuțeala fugii oprea mișcarea frunzișului, ce nu mai da decât un freamăt ușor; dar la cel mai scurt popas, vântul și cutremurarea stăpâneau iar ramul, care-și relua firul șoptirilor sale. La fel viața, la stăvilirea bruscă a năvalelor desfrânate ce le repezeam prin văi, îmi fremăta în tot trupul. O auzeam clocotind și gonind, iar focul, aprins de iuțeala drumurilor străbătute, mi-se rostogolea în mine. Trupul însuflețit îmi stăpânea lup-tând valurile ce-l loveau din năuntru, și gusta în acele furtuni voluptatea cunoscută doar de malurile mării, de a cuprinde, fără a pierde din ea nimic, o viață întărită, ajunsă la culme. În timp ce eu cu fruntea întinsă vântului ce-mi aducea răcoarea, priveam vârful munților îndepărtați, copacii de pe țărmuri și apele din râuri, acestea purtate în curgere înceată, aceia legați de pământ și mișcători doar prin crengile supuse cu suspine la suflarea văzduhului. „Eu singur, îmi spuneam, am mișcarea slobodă, și'mi port după plac viața prin tot întinsul văilor. Sunt mai fericit ca pâraele repezi ce cad din munți spre a nu se mai sui vre-odată. Duduitul copitei mele e mai mândru ca plângerile codrilor și ca murmurul undei; e răsunetul Centaurului rătăcitor, ce singur își e călăuză“. Astfel pe când șoldurile mele repezite se bucurau de beția iuțelii, îmi simțeam mai sus trufia și, întorcându-mi capul, mă opream un timp să-mi privesc crupa fumegândă.

Tinerețea e la fel cu pădurile înverzite în zbucium de vânturi: vâlurează în toate părțile bogatele daruri ale vieții și pururi un murmur adânc îi stăpânește frunzișul. Trăind cu dăruirea râurilor, respirând mereu pe Cybela, în alvii de văi sau pe piscuri, mă sălta pretutindeni o viață oarbă și năpustită. Dar când noaptea, plină de liniștea zeilor, mă găsea pe poalele munților, ea mă îndruma la gură de peșteri și acolo mă împăca precum potolește valurile mării, lăsând să mai dăinuie în mine ușoare unduiri ce îndepărtau somnul fără să-mi sperie odihna. Culcat pe pragul sihăstriei mele, cu trupul vârit în văgăună și cu capul sub cer, urmăream jocul umbrelor. Viața străină, ce peste zi mă pătrunsese, picura din mine strop cu strop, înapoi în sânul pașnic al Cybelei, precum după o rupere de nori picăturile ploii de pe frunze cad și se unesc cu apele curgătoare. Se spune că zeii marini, când înoptează, își părăsesc palatele adânci, și așezându-se pe stâncile țărmului înaintat, își întind privirile peste valuri. Vegheam la fel, având la picioare o întindere de viață asemeni cu ațipirea mării. Redat ființei grănițate și întregi, mi se părea că tocmai mă născusem, și că ape adânci ce mă zămisliseră în sânul lor, abia mă lepădaseră sus pe munte ca pe un delfin uitat pe sirte de talazul Amfitritei.

Privirile mi se duceau slobode și ajungeau depărtările cele mai afunde. Ca țărmuri pururea ude, șiruri de munți, prin asfințit păstrau luciri neșterse încă de umbre.

Mai stăruiau acolo sus, în luminișuri palide, culmi goale și curate. Acolo vedeam coborând când pe zeul Pan, pururi singuratic, când corul divinităților tainice, sau trecând vre o Nimfă din păduri, îmbătată de noapte. Câteodată vulturii muntelui Olymp străbăteau tăria și se pierdeau în afund de zodii ori pe sub frunză proorocitoare de codri. Duhul zeilor, căpătând suflare, pe neașteptate turbura liniștea stejarilor străvechi.

Urmărești înțelepciunea, o, Melampos, ea e știința voinței zeilor, și tu pribegești printre popoare ca și un muritor rătăcit de soartă. Prin locurile noastre se află o piatră care de o atingi, dă un sunet asemenea coardelor ce se frâng de cântec; povestesc oamenii că Apollo, pe când își mână turma prin aste pustietăți, odihnindu-și lira pe piatră, îi lăasă acea melodie. O, Melampos, zeii rătăcitori și-au pus lira pe pietre; dar nici unul... nici unul nu și-a uitat-o acolo. Pe vremea când vegheam în peșteri, am crezut câteodată că voi surprinde visele Cybelei adormite, și că maica zeilor, trădată de visări, o să mi le destăinuie; dar n'am prins altceva nimic decât sunete ce se topeau în suflul nopții, sau vorbe fără șir deslușit ca freamăt de râuri.

„O, Macarie, — îmi spuse într'o bună zi marele Chiron a cărui bătrâneți le urmăream, — suntem amândoi Centauri de munți, dar ce deosebite ne sunt obiceiurile! O vezi, toată silința zilelor mele e de a căuta burueni, iar tu, ești la fel cu muritorii ce, rulegând pe ape sau în codri bucăți din naiul frânt de zeul Pan, le-au încercat cu buzele. De atunci ei, insuflând din rămășițele zeului un duh neînfrânat sau poate căpătând o tainică nebunie, pătrund prin pustietăți, se afundă în păduri, urmăresc apele, se înfrățesc cu munții, neliniștiți și purtați de un imbold necunoscut. Iepele sălbatice din depărtata Scitie, încălecate de vânturi, nu sunt mai sperioase ca tine și nici mai cu jale când crivățul le părăsește în amurg. Cauți oare zeii, o, Macarie, obârșia oamenilor și a animalelor, sămânța focului obștesc? Dar bătrânul Ocean, părintele tuturor, își păstrează închise în sine tainele, și Nimfele în juru-i învârtesc cântând o veșnică horă să acopere cu corul lor tot ce ar putea scăpa buzelor sale întredeschise de somn: Muritorii au ajuns uneori să miște și pe zei prin virtute și primiră din mâna lor lira să vrăjească noroadele sau semințe noi spre a le îmbogăți, — dar nimic din gura lor neîndurată

„In tinerețea mea Apollo m'a aplecat către plante și m'a învățat să le răpesc din vine sevele binefăcătoare. De atunci am păstrat cu credință lăcașul vast al munților, neliniștit dar întorcându-mă mereu la cules de burueni și împărțind leacurile descoperite în ele. Vezi tu, de-aici piscul pleșuv al muntelui Oeta? Alchide l-a despuiat ca să-și clădească rugul. O, Macarie, semi-zeii, copiii zeilor, întind blana leilor peste ruguri și se mistuiesc pe culmea cea mai înaltă! Veninul pământului spurcă sângele moștenit de la cei fără de moarte! Și noi, Centauri zămisliți de cutezarea unui muritor din sân alb de nour cu chip de zee, ce ajutor să așteptăm oare de la Jupiter, el ce ne-a lovit cu trăsnet pe părintele seminției? Vulturul zeilor rupe veșnic măruntaiele faurului ce-a zămislit pe întâiul om. O, Macarie, oameni și Centauri recunosc ca strămoși pe acei ce au răpit privilegiul celor fără de moarte. Și poate că tot ce se mișcă în afară de zei e doar un furtișag care li s'a făcut, doar o fărâamă ușoară din ființa lor răpită de parte, ca o sămânță împinsă de suflarea atotputernică a soartei. Se spune că Egeu, tatăl lui Thezeu, ascunse sub greutatea unei stânci, la marginea mării, amintiri și semne după care fiul său să-și poată într'o zi recunoaște neamul. Zei geloși au îngro-

pat și ei undeva mărturii despre obârșia tuturor; dar la țarmul cărui Ocean au rostogolit piatra ce le acoperă, o, Macarie!"

Iată înțelepciunea la care mă ridică marele Chiron! Ajuns la vârsta din urmă, Centaurul lega în mintea sa sfaturile cele mai înalte. Trunchiul încă mândru, i se cam teșea pe lângă șolduri peste care, predominant, se apleca totuș puțin, ca un stejar mâhnit de vânturi, iar încă în putere mersu-i abia de resimțea pierderea anilor. Părea că mai păstrează rămășițe din nemurirea hărăzită lui pe vremuri de Apolo, dar pe care o înapoiase zeului de mult.

În ce mă privește, o, Melampus, cobor în bătrânețe liniștit ca și apusul zodiilor. Mai păstrez încă destulă cutezare să ajung în vârf de stânci și acolo zăbovesc privind la norii sălbatici și sperioși; stau și mă tot uit cum răsar din zare Hyadele ploioase, Pleiadele și înaltul Orion. Dar o recunosc, mă împrățnesc și mă pierd repede, ca o zăpadă prinsă de ape, iar în curând mă voiu duce să mă fac una cu râurile ce se scurg în sânul primitor al pământului.

O N D I N E L E

DE

OLGA CABA

Intr'o noapte caldă, cu lună, m'am dus să înot în larg. Marea era caldă și puțin agitată, respira molcom și adânc în jurul meu, își deschidea toate cărările și se lăsa desfăcută în spice, sângerând de răni ce se închegau îndată în urma mea, primitoare și caldă, nesfârșită și totuși supusă unor simple gesturi de mângâere în care se transformă înotul atunci când ai reușit să pipăi aievea inima mării.

Când mângâi marea, te va mângâia și ea cu fiecare mișcare dintru început, dar dacă te sbați și te lupți în contra ei, te va lovi și te va pierde.

Ce ușor e să domini toată imensitatea și ce simplă este cheia marilor cuceriri!

În noaptea aceea marea era clară și străvezie de lună. Privind în adâncul apei, nu reușeam să-mi recunosc membrele, așa de albe și strălucitoare păreau cum pluteau peste prăpastia neagră, scânteiată de stele vii.

Și îmi pare că mă urmărește cineva, din când în când simțeam cum svâcnește apa în urma mea, altă dată se ridica din adâncuri, în fața mea, o umbră — era un pește, o creangă rătăcită, sau poate, resturile unei corăbii lovite de naufragiu?

Am simțit atingerea unei mâini pe umăr și mi-am întors capul buimăcită. Era Ondina.

— Nu te speria — șopti ea zâmbind, lăsându-se pe spate, mângâindu-și părul lung și negru, cu brațele albe ridicate în arc frumos. Parcă toată femeea era o harpă, pletele îi erau corzile — în jurul ei plutea o lumină indecisă, argintie, ca luciul suav și moale din jurul perlelor sau opalul Galacteei într'o noapte de vară.

— „Dă-mi mâna, nu-ți fie frică“...

Multă vreme nu am putut prinde înțelesul vorbelor sale, urmărind doar cadența vocii clare, care nu avea nimic omenesc, era atât de limpede și liberă de modulația și amintirea oricărei pasiuni pământești, era ca vocea elementelor, ca vântul sau cântecul de pasăre, sau clipocitul de valuri, era ca un clopot de cristal lovit cu o nuia de argint. Când am înțeles însă ce vrea dela mine, îmi era frică, îmi era frică să

nu mă duc departe, la șipotul tănuuit de șapte orizonturi, acolo, unde isvorăște această voce neumană și unde, în frământările scoicilor răscolite, animalul moare și se nasc perlele.

— „Nu, nu plec cu tine. Mi-e frig. La noi e culesul viilor și dealurile răsună în jur de cântecul culegătorilor. Mi-e dor de o cupă plină de must cald și dulce, mi-e dor să mă încuib într'o clae de fân, să privesc cerul și să nu mă gândesc la nimica atunci când trestiile își închipue că sunt gurile flautului lui Pan și strecoară vântul prin toate potecile somnului și ale dorinței. Vocea ta este ca vântul care n'a fost turnat în nici-un fluer și nici-o trestie. Mi-e frică de vocea ta. Privirea ta este limpede și rece și nu o poate limita nici spațiul. Mi-e frică de ochii tăi. Unghiile tale nu sunt unghii: sunt scoici de sidef. Mi-e frică de mâinile tale.

Drumurile bătute de noi, ce știi tu despre ele? Tu nu ești femee, ai coadă de pește. Mi-e frică de tine“.

— „Să nu îndrăznești să-mi spui încă odată că am coadă de pește. Vrei să-mi spui că mă compătimești, tu care toată viața ta ai dorit numai să ai coadă de pește? Frică să nu-ți fie pentrucă eu nu pot să te răpesc. Când ai să ajungi la capătul tuturor dorințelor, tu singură ai să vii la mine. Acum nu ești liberă încă și nici nu te pot lua decât pentru a-ți arăta tot întinsul imperiului meu. Vrei să vii cu mine?“.

Simțeam că tot ce spune, este logic. Nu sensul vorbelor ei m'a înduplecat însă, ci modulațiunea albă și limpede a vocii sale stranii, a cărei muzică plutea multă vreme deasupra undelor, ca un alt rând de unde argintii, ca suspinul unei harpe în spațiul nemărginit.

— „Da, viu cu tine, Ondina, pentrucă vocea ta mă chiamă în nemărginirea unde se nasc visele albe fără formă. Imi amintesc să fi auzit vocea ta de câte ori mă simțeam pierdută în fața frumuseții, de câteori clipa îmi părea prea înaltă și viața fără limită. Dincolo de opalul ceței și vraja lunii, dincolo de cerul ademenitor din vitrail-urile profunde, dincolo de mireasma florilor aspirată adânc și de cântecul viorilor îndepărtate, auzeam vocea ta și chemarea ta în larg, dar îmi era frică să te urmez, îmi era frică să nu mă pierd, să nu fiu smulsă zilei ocrotitoare. Tu nu știi dela ce depărtări pornim noi înspre tine și cât curaj trebuie să avem pentru a lua drumul tău, dintr'una din cele o sută de porți ale bucuriei. Du-mă, Ondina, iute, am călcat peste teamă, ca peste o prăpastie profundă, dar cu gurile apropiate, uite, sunt liberă, du-mă acum, până nu răsare soarele și nu se deschid toate gândurile de eri“.

Intretimp, luna apusese și lumina scuturată de stele devenea tot mai palidă, zarea se umplu de luciri albe și peste undele din jurul nostru, se lăsară pescărușii.

Ibiza, cu toate dealurile și turnurile sale, se pierdu în urmă, grădină fermecată adăpostind atâtea visuri streine, pe care nu le voi mai putea cunoaște niciodată.

Ondina mă luă de mână și ne-am scufundat împreună în mare. Pentrucă ea înnota mult mai repede decât mine, continuă să mă ție de mână tot drumul. Marea se umplu în jurul nostru de o lumină verde, și deasupra, în subțierea apelor, soarele juca în clătinaarea rețelelor subțiri de aur. Ajunsesem într'o vale crescută cu tufe de modreporă și ne-am așezat puțin pentrucă eu eram obosită și Ondina voia să se pieptene. Numai decât se strânseseră în jurul ei o mulțime de peștișori de toate colorile. Ea îi striga pe nume și îi lua în palmă, ca pe niște porumbei, meduzele i se așezară pe umăr și racii mici, rozi, i se încleștară în păr, ca niște piepteni.

Deodată, apa deasupra noastră se turbură de umbre, voci și râsete se apropiară, și în jurul nostru, pe tufe de madreporă, se lăsară ondinele.

„Bună dimineața, Ondina! Unde-ai umblat până acum?“.

„De unde vii, Ondina? Uite, am o brățară nouă de perle!“.

„Uite, a venit o undină din Oceanul Pacific. Are părul verde“.

„Dar, pentru numele lui Dumnezeu! — exclamă o undină, îngrozită, arătându-mă pe mine — cine e asta? Uite, are picioare! Ce groaznic!“

Acum toate Ondinele s'au strâns în jurul meu și mă priveau fascinate de mirare și groază. Imi ascunsesem picioarele cum puteam sub tufa pe care ședeam și mă simțeam foarte stingherită. Ele aveau toate cozi frumoase verzi-argintii cu solzii mult mai lucioși decât solzii de pește și cum mă uitam la ele și apoi la picioarele mele, îmi venea să plâng de rușine și de necaz.

— „De ce ai părul scurt? — mă întrebă una din ele.

— „Ce e asta?“ — se interesă o altă undină, privindu-mi ceasul.

— „Este un ceas.

— „Ce însemnează „ceas“?

— „Instrument de măsurat timpul“.

— „De ce trebuie să măsoară timpul?“

— „Pentru că la noi este de vânzare“.

— „Dar ce bate așa înăuntru?“

— „Este inima timpului care bate“.

Toate undinele năvăliseră acum asupra mea. Una mă trăgea de picioare, alta de păr, altele iarăși voiau să audă cum bate inima timpului. Un guvide, părându-i-se că atmosfera din jurul meu e ușor ostilă, mă mușcă de genunchi, din exces de zel.

Ondina bătu din palme:

— „Nu vă este rușine, fetelor, să tratați în așa fel pe un oaspe al mărilor? Eu am adus-o aici pe această fiică de om și cine mai îndrăznește să o necăjească, va avea de-aface cu mine. Și ce dacă are picioare? Parcă voi nu vă dați în vânt după pescari și marinari, deși fiecare din ei are picioare?“

Ondinele se retraseră puțin, părând că nu vor să discute despre ultima afirmație, iar guvidele impertinent, căruia Ondina i-a tras o palmă bine nemerită, și mai bine meritată, se retrase în fundul unei tufe, de unde nu se mai zăreau decât ochii săi galbeni, clipind stupizi și speriați. Când am pornit-o din nou, undinele ne urmăreau dela o depărtare respectuoasă, mai întâi în tăcere, apoi cu cântece atât de limpezi și stranii, încât mă cuprinse o fericire adâncă și liniștită, cum pluteam în apa verde și caldă, îmbibată de soare, de muzică, legănată la răspântia tuturor valurilor, acolo, unde își are rădăcinile încâlcite și mobile, fluxul.

Se alăturară cortegiului nostru pești de toate colorile, unii vineți, ca și catifeaua, cu pete albe, alții roșii, cu aripi ușoare ca vâlul, uriașe broaște țestoase albastre ca porțelanul, purtau undine pe spinare, care își făceau toaleta de dimineață, împletindu-și perle și flori în păr. Tot cortegiul acesta de pești și de undine ne-a întovărașit până ce-am ajuns la o vastă câmpie crescută cu alge și crengi de coral.

Ondinele își luară rămas bun de aici, încălecând un curent cald și repede care curgea prin mare ca un râu și în urma lor, plecă tot cortegiul de pești, de raci și de broaște.

Am rămas singure cu Ondina.

Până acum, noutatea tuturor lucrurilor pe care le văzusem, veselia undinelor, cântecul lor și continua legănare a lumii verzi și aurii din jurul meu, m'au ținut într'un fel de fericită aiureală, dincolo de care nu puteam să-mi dau seama de nimic. În clipa aceasta însă, mă simțeam deodată cuprinsă de friguri și o stranie presimțire mă încremenise pe loc.

- „Vino“ — spuse Ondina.
- „Nu, nu pot“.
- „Da, așa este. În fața ta ai un cimitir“.
- „Și în cimitirul acesta”...
- „În cimitirul acesta este pace. Și ai să revezi pe cineva“.
- „Nu, nu vreau să știu. Hai să ne întoarcem“.

Dar mă înșelasem dacă îmi închipuiam că pot să mă întorc tot așa de ușor, precum am venit. Un curent rece și puternic îmi tăia drumul retragerii, ca un gard viu, împingându-mă tot mai înăuntru în cimitirul, unde în loc de cruci, se ridicau tufe de coral, și în loc de sălcii, se legănau alge.

Plutind peste un rând nesfârșit de morți, Ondina mă opri și ne lăsarăm în jos pe o creangă de coral.

— „Aici“ — îmi spuse încet. Multă-multă vreme nu am îndrăznit să-mi ridic mâinile strânse peste ochi și am rămas nemișcată, un ghem viu de spaimă și durere. Știam că sunt aproape de dânsul, dar nu vroiam să cred, nu vroiam să-mi dau seama de acest lucru — luptam cu mine însumi pentru a mai prelungi această ultimă clipă de nesiguranță, pentru că știam că atunci, când îmi voi ridica mâinile de pe ochi, se va sfârși totul.

În umbra coralului, dormea Hans von Regensburg.

* * *

— „Ondina, Ondina, e imposibil. Hans von Regensburg este în Walhalla. Joacă zaruri cu Siegfried. L-am văzut cu ochii mei!“.

— „Ai visat numai. Hans doarme și visează că este în Walhalla. Până când va sosi ceasul, voi nu vă veți putea întâlni, decât numai în somn“.

— „Și când va sosi ceasul?“.

Ondina zâmbi puțin:

— „La noi, timpul nu este de vânzare“...

Atunci, mi-am scos ceasul și l-am legat de coada unui pește. Plecă înspre nord-vest, încărcat de această stranie povară.

* * *

Am cutreerat cu Ondina toate mările.

Am fost în Oceanul Pacific și în Marea înghețată de nord, unde am luat parte la concursul anual de înot al focelor polare. Am vizitat depozitele de corăbii scufundate din Atlantic și Marea Egee și am iernat prin multe golfuri adânci, la adăpostul furtunilor marine și încălzite de golf-stream, stațiune unde își petrec sezonul de iarnă ondinele bogate. Aici, ele au diferite amuzamente: se urcă până aproape de suprafață și suflă bășici de aer prin trestii lungi, stau de vorbă cu pescarii în nopțile cu lună, se interesează de mersul lumii, citesc ziare și discută politică. Odată, o ondina capricioasă a rugat pe un marinar să-i cumpere o pălărie și coborî în adâncuri cu o tocă de velur împodobită cu panglici și pene. O sumedenie de pești se strânseseră în jurul ei și făcură atâta haz de pălărie, încât o mulțime din ei au murit de râs. De atunci, portul pălăriilor a fost strict interzis, iar ondina cu pricina a fost mutată în penitenciar în Oceanul Inghețat.

Am călătorit când înotând, când pe jos, în nisipul fin și rece în fundul în-

tunecat al mării, servindu-ne de pești fosforescenți în loc de lanternă, altădată ne imbarcam pe spinarea vreunui rechin pentru o zi întreagă.

Când a sosit ora despărțirii, Ondina își scoase din deget un inel vechi de argint, cu un ametist mic, tăiat în formă de stea.

— „Ia inelul acesta și de câte ori vei avea o dorință, învârtește-l de trei ori pe deget și ce dorești, se va împlini. — Am ajuns îndărăt la Ibiza. Rămâi cu bine!”

Buimăcită, am eșit din mare pe malul nisipos. Ochii mi se făcură mici de prea mult soare și prea mult azur, îmi părea că visez și că atâta lumină nu poate să existe aievea.

Am stat cinci luni în adâncul mării.

În Ibiza, era primăvară ¹⁾.

1) Fragment din romanul „Castel în Spania“.

TERȚET MAGIC

DE

VINTILĂ HORIA

ELEGIE

În apa veche stă castelu 'nchis
Ca 'ntr'un sertar uitat demult așa
Și nici un zgomot n'a venit din vis
Să'nvie vremea, luciul să-i redea.

Prea triste, frunzele nici nu mai cad,
Deasupra cerul tremură în somn,
Închisă'n verde liniștea-i de brad
Și moartea pe alei prea singur Domn.

Peste ferești obloanele s'au tras,
Ca peste ochi când somnu-i prea aproape ;
În ziduri, ca un cariu fără glas,
Clipește timpul obosite pleoape.

Iubito, iată, la castel a prins
O ușă din țâțâni să cânte 'ncet
Și'n parcul mort o viață s'a desprins
Din pasul tău ritmat în menuet.

A fost o clipă sau un an a nins
Peste fantoma asta de cristal ?
Prea mare, amintirea a învins
Tăcutul parc, tăcutul timp, tăcutul val.

SIMFONIA V-a

Scutură-mi de pe umăr frunzele grele,
Grelele frunze ale destinului.
Seara aceasta aripa-și culcă
De lângă mine, până la stele.

Unde-și duc orele lina lor trecere ?
Unde bat îngerii'n talgerul lunii ?
Grelele frunze ale destinului
Unde se duc cu lăstunii ?

Scutură-mi de pe umăr frunzele-aceste,
Prea grele, prea galbene, prea triste parcă.
In toamna asta, sfârșit de poveste,
Visul spre alte țărâmurii se 'mbracă.

Cântă-mi iubito despre vecie,
Adună-mi cu ochii întinsele ape,
Sărutul adu-l tot mai aproape ;
Fă-mă să râd în toamna pustie
Ca pe-o paiată cu glas de hârtie
Și'nchide-mi destinul sub pleoape.

DESCÂNTEC

Unde-i surâsul albilor dinți ?
Verzilor ochi unde li-i cântul ?
Fluer prea cald, pe care poteci
Piciorul tău arde pământul ?

Mâna prea clară, cu unghii prelungi,
Muiate în vinul sângelui meu,
Fruntea aceasta — plecată spre lut
Strigată de cer — o cheamă mereu.

Părul cu flamuri, de vulpi și de toamne,
Brațele grele de'ntoarceri și doruri,
Brațele grele, părul cu flamuri
Unde veghează-obosite de sboruri ?

Luna-i aproape, sâni departe,
Nori fără ploae coboară pe pântec,
Coapsele nimeni nu le desparte,
Taina iubirii așteaptă descântec.

Te chem aici ! Tocu'n hârtie
E ca nuiua și ca ulcica.
Vino iubito'n tăcerea târzie,
Turbură-mi visul, întinde-mi aripa !

Viena, August 1941.

HANUL DINTRE PLOPI

DE

RADU BRATEȘ

Se'ntâlnesc potecile pădurii vechi
In poiana plopilor cu creste ude...
Azi la han s'adună frați și rude
Și deșartă 'n umbră cupele cu vin.

Lîn coboară pe făgașuri pădurene
Fete mari, cu gura mică și cu ochi de peruzeă.
Cântecul se înfiripă-abia
Și strecoară lacrimi prin gene.

Dar se'nșiră rotogol perechi
Și svâcnește'n salturi repezi sânul plin
Vinul curge din pocale vechi
Cu mireazmă tare de pelin

Căci sărbătorim azi nuntă mare
In poiana unde zările clipesc,
Unde paserile stoluri se opresc
Să sărute prundul din izvoare.

S'ar părea că vremile demult
Din împărăția lutului învie...
Sar bătrânii 'n horă și tumult
Și se schimbă jocu'n vijelie.

Astăzi hanul plopilor adună
Sărbătorile din vremuri de poveste.
Vinul e văpaie și furtună,
Curge 'ntr'una și 'ncă tot mai este.

— Doamne, fă să fie ziua lungă,
Noaptea și mai lungă și cu lună !
Cum își mișcă plopul frunza 'n dungă,
Sună doinele 'n pădure și răsună.

Vechi necazuri se topesc în ele,
Și-alte noi, și doruri vii și jale.
Noaptea urcă scară pân' la stele
De se suie cântecul agale :

„Foaie verde, fir de iarbă nouă...”
Zorile aduc mireasmă crudă.
Și se bea cu patimă și ciudă.
Vinu-i tot mai mult, de parcă plouă.

Strigătele clatină fereastra,
Pe când vântul le împrăstie 'n frunzare
Săptămâni de-a-rândul după asta
Hanul mai răsună de cântare...

POMANA DRACULUI

DE

V. BENEȘ

Soarele scăpătase în seara aceea roșu și mare. Părea în imensitatea lui un întins de foc. Pădurile din vale și culmile fumurii dela orizont se legaseră între ele printr'o pâclă caldă și obositoare. Îți venea să întorci capul și să privești iarba verde.

Pe stânca de sub stejeriș, între două pietre, cu spatele rezimat de un perete de stâncă, Ivan privea apusul. În ochi îi sclipeau doi sori mici, roșii și triști. Pe frunte i se jucau pete colorate, iar buzele parcă le muiase în sânge. Se învelise în pelerina lui până la gât; îi era teamă, ca și când l-ar fi putut cuprinde marea de foc.

Stătu până târziu, când văzduhul părea de sticlă. De departe, din valea în care coborise noaptea, venea până la el lătrat de câine și glas de om. Atunci i se făcu teamă. Ridică privirea spre dreapta, spre poteca ce-l adusese în acel loc. N'o mai zărea limpede, o bănuia doar după dăra fumurie.

Când porni spre casă se'nciudă. Cum de întârziase atâta. Până să ajungă în oraș trebuia să treacă printr'o pădure lungă și lată. Luna nu ieșise încă pe cer, și-o besnă lipicioasă se'ncolăcea pe el. Iuți pasul, cunoștea doar drumul cu toate cotiturile și ascunzișurile lui. Deodată se opri, foșnea pădurea. Parcă se desmorțeau cren-gile, iar frunzele creșteau. Pocneau scurt și moale. După o clipă porni din nou, dar frica intrase în el.

Intr'un târziu, începu să fluiere. Nu mai vroia să-și audă pașii cum răsună pe pământul uscat al potecii și nici ecoul lor care i se oferea în urechi împătrit. Dar buzele i se uscară repede, iar când vru să le ude cu limba, simți pe ea răcoarea serii și se'nfioră.

Trebui să-și încetineze pasul. Drumul urca, iar gulerul cămășii i se lipise de ceafă. Se opri iarăși și ascultă: de unde veneau oare toate svonurile acelea de frământare?

Și merse așa, când mai înfricat, când mai îndrăsnet, până ajunse în Livada cerbului. Acolo se opri din nou. Cerul se vedea tuciuriu rezimat de vârfurile stejărilor bătrâni. Ivan stătea ca sub o boltă. Răsuflă mai ușurat și avu curajul să pri-

vească împrejur. De undeva sbughi o vietate. Prin întunecături îi bănuia forma. Lungă și elastică. Strânse capul bățului în mână, dar umbra se pierdu prea repede.

Și cum sta așa și se pregătea să intre iarăși în pădure, se auzi deodată strigat pe nume :

„Ivane !“.

Era o voce omenească, plăcută la auz și oarecum hazlie.

Ivan rămase cu un picior înainte, cu altul îndărăt, c'o mână spre spate, cu cealaltă, cea cu bățul, în față. Inmărmurise pășind. Capul și-l simțea greu, pe-un gât țeapăn. Și rămase așa...

„Ivane !“ repetă același glas

Ivan se simți puțin mai bine. Prea era vocea senină și prea-l chema prietenește. Chemarea venea din stânga lui, chiar dela marginea pădurii. Intoarse totuși cu groază capul. Parcă auzi că-i scârție gâtul. Trupul însă rămăsese așa, întins, cu pasul înainte. Nu zări nimic și-i fu mai mult necaz, pentru că tocmai într'acolo locul era mai luminat. Și chiar din acel nimic, se auzi din nou chemat :

„Ivane !“.

De data aceasta nu mai putu răbda, strigă de se sperie singur ca de-un glas străin și spart :

„Cine-i acolo ?“.

O clipă nu răspunse nimeni, apoi ca o pleasă îl lovi în urechi :

„Dracul !“.

Lui Ivan îi veni să rîdă, dar prea-și spusese numele serios și simțea el bine, nu știu cum, că nu era o glumă, că era chiar Dracul cel care-l strigase. Ce putea Ivan, rătăcit noaptea în pădure, să răspundă Dracului ? Teama îi trecuse pe nesimțite, repede, ca un abur.

„Ce vrei cu mine ?“ răspunse Ivan mai moale și mai îngăduitor.

„Vino puțin încoace, vreau să stăm de vorbă“.

Așa dar, el, Ivan, era poftit de Drac să stea de vorbă. Și unde ? În mijloc de pădure, pe-un întunecături de nu-ți vedeai vârful ghetelor. Totuși se duse, încet, nu din teamă, dar așa, ca și când s'ar părea că se plimbă.

Merse până la marginea pădurii, până la primul copac și atunci se opri. Se uită și într-o parte, și'n alta, dar nu desluși nimic. Dar de după un copac apărură Dracul.

Era chiar așa cum și-l închipuisese Ivan. Mai întâiu negru, apoi păros, în loc de picioare de om avea copite, cu mâini lungi, cu brațe tot oacheșe, cu ochii sclipitori și cu coadă. O coadă lungă, cu moț la vârf.

Cum îl zări, Ivan mai făcu câțiva pași spre el, încât îi simți și răsuflarea. Dar nu-i plăcu. Dracul mâncase usturoi.

„Ei, ce-ai cu mine !“ întrebă Ivan mânios.

Ascultă Ivane, nu fii supărat că te-am oprit din drum, dar vreau să-ți mulțumesc...“.

„Tu mie ? Dar pentru ce ?“ încercă Ivan să se apere.

„Ai uitat Ivane, așa sunteți voi poezii, nu mi-ai închinat tu mie o poezie ? O poezie pe care-ai publicat-o în luna trecută și pe care ai intitulat-o „Ochii Dracului ?“

Atunci Ivan și-aduse aminte. Intr'adevăr, publicase c'o lună înainte o poezie în care aducea Dracului toate laudele. Ba mai mult, la urmă, în ultimul vers, îl invocase, îl rugase să i-se arate și lui odată, „cu ochii tăi de foc și coada pămătuț“.

Dracul, ca și când îi ghici gândul, continuă :

„Doar tu ai vrut să mă vezi; acuma sunt aici, ți-am împlinit dorința“.

„Bine“, și Ivan se opri. I-ar fi zis „Domnule Drac“ dar simți că nu se potrivește, „Bine Dracule, te-am vrut, te am, dar grăbește, vreau să plec mai repede spre casă, în seara asta voi mai scrie o poezie“.

„Uite ce, mie nu-mi plac oamenii grăbiți și de altfel nici nu te pricep, slujbă n'ai, mâine nu te-așteaptă nicio condică de prezență, de ce să gonești așa spre casă? Nu vezi că ești learcă de nădușeală? Stai puțin aici, pe buturuga asta“ și-i arată un ciot, „odihnește-te puțin și apoi mai stăm de vorbă“.

Ivan ascultă cuminte, dar pe ciot nu se așază, era ascuțit ca o țeapă. Se trânti pe iarbă și cu'n gest larg pofti și pe Drac să facă la fel. Dracul se așază turcește, cu mâinile încolăcite după genunchi și cu coada lăsată pe pământ, într-o parte.

„Hai! spune-mi acum ce vrei?“ se răsti Ivan.

„Ascultă, mă băiete, de ce te treci tu cu firea? De ce-ți strici sănătatea de po-mană. Nu vezi ce noapte frumoasă, uite colo răsare luna, pădurea e caldă ca o îmbră-țișare și apoi... cu mine nu te mai întâlnești altă dată“.

Ivan se îmbună, simți și el, că o întâlnire cu Dracul nu-i un lucru de disprețuit. Iși făcea chiar planuri, ce pagini turburătoare va putea scrie despre această extraordinară convorbire.

Dracul morfolea între buze un fir de iarbă pe care-l culesese de lângă el. Privirea îi era ațintită asupra lui Ivan, iar vârful cozii se mișca lenes prin iarbă.

„Mă Ivane“ începu Dracul „nu ți se pare ție că lumea asta nu-i bine orânduită?“

„Ba, de ce, eu găsesc că-i prea bine!“

„Vezi, pe mine mă supără oamenii ăștia ai tăi, drept îți spun, sunt lipsiți de obraz. N'au nicio rușine și mint, de 'nghiață apele“.

Ivan se puse pe răs de răsună pădurea.

„Bine Dracule, dar tocmai tu să te superi că's oamenii așa cum sunt?“

Și după o clipă de gândire:

„Tocmai tu, care-i ispitești la fiecare pas?“

„Da, așa este, dar nu mi-am închipuit niciodată că's așa de proști, mă ierți, te rog, încât să-i pot duce atât de ușor. Nu vezi tu, că până și cel mai serios om cade de rămâi surprins?“

„Cade, cade, fiindcă ești tu șiret“.

„Ei, ași! Șiret! Omul are doar la îndemână judecata lui, puterea de-a alege între bine și rău. Cum sunt eu într-o așa situație șiret? Și apoi, voi oamenii aveți toți o minte ageră și sănătoasă. Nu știi tu Ivane, câți îmi trag și mie chiulul. Sufer și eu destul; dar marea mea bucurie este, că totuși mușterii mei cresc și mai ales, cuceririle de oameni aleși mă umplu de fericire, parcă-mi crește coada la fiecare nouă isbândă“.

Ivan se uită speriat la coada Dracului care se mișca prin iarbă ca un șarpe. Se îngrozi la gândul c'ar putea-o vedea crescând, așa, din senin.

Se trezi în Ivan, pe neașteptate o curiozitate care-l rodea de mult. Vru să se folosească acum, era doar clipa cea mai prielnică.

„Spune-mi te rog, ce faci tu cu toți aceia pe care-i cucerești și's ai tăi?“

„Hm!“ făcu Dracul, oarecum plin de importanță și îngâmfare. „E greu să-ți spun, mai curând ți-ași arăta“.

Ivan se îngrozi, se sculă speriat în picioare și vru să fugă. Dracul însă mai iute, se așază în fața lui și c'o față zămbitoare îl rugă să stea, că nu-i nimic de groază în ce va vedea și că nu's lucruri noi nici chiar pentru Ivan.

Lingșirea plăcută, ca o băutură caldă ce-ți intră în trupul înghețat, îl cuceri pe Ivan.

Și porniră: Dracul mergea de-a stânga, Ivan la dreapta.

O luă deadreptul către inima pădurii. Intunerecul era atât de mare că de nu l-ar fi condus Dracul, desigur că Ivan s'ar fi lovit de fiecare copac. Dar, pe semne, că Dracul cunoștea bine drumul. Te miri pe unde cotea, pe unde se pitea, peste ce trunchi căzut sărea, de avea în față tot cale deschisă. Cu toate acestea Ivan simțea că pădurea este tot mai deasă. Umbrele mari și negre se strângeau tot mai mult în jurul lui. Răsufla greu, parcă-i stăteau pe piept toate negurile acelea umede și reci.

Și Ivan începu să înțeleagă, nici el nu știa cum, că se depărtează tot mai mult de drumul lui. Ceva îi spunea, în adâncul sufletului, că se afundă tot mai mult într-o lume necunoscută.

Și era Ivan atât de adâncit în gânduri că și uitase aproape că-i cu Dracul alături. Poate din întâmplare, poate dinadins, Dracul îl lovi cu coada peste spate, de sări Ivan ca ars.

„Ce-i Ivane?” întrebă Dracul cu aerul nevinovat.

„Nu știu ce m'a lovit în spate” spuse Ivan cu vocea sugrumată de spaimă.

„Ți s'a părut numai Ivane sau o fi fost vreo cracă”.

Dar Ivan vedea bine că pe unde merg nu mai sunt copaci. Treceau printre stânci prăvălite de se părea că nu este pe pământ un astfel de loc, atât de sălbatec și de nemaivăzut. Dracul sărea peste stânci ca o maimuță. Se mira și Ivan cum de se poate ține după Drac, și cum de-l ajută firavele lui mâini și picioare la sărituri cum nu-și închipuise niciodată că va ajunge să facă.

Deodată se trezi Ivan, că alături cu Dracul, se cațără pe-un perete de stânci drept, de se apleca să cadă. Făcea Ivan niște sărituri ca de veveriță. Se mișca atât de repede că nici nu se mai putea gândi la ce face. Dar într-o clipă vru să privească înapoi, simțea el nevoia să vadă calea pe care-o făcuse. Dracul însă, parcă-l simțise, și-l și lovi cu pământul cozii drept peste nas.

„Iartă-mă Ivane, dar uneori nici eu nu mai știu ce să fac cu coada asta!”

Și Ivan nu-și mai putu da bine seama ce face și pe unde merge. Aici se târa pe brânciu, aici se cățara, aici sărea peste o apă, aici se avânta peste o prăpastie. Dar nu făcu nici un pas greșit. Parcă-i potrivea Dracul piciorul și când trebuia îl și împingea, așa de sigur călca, așa de bine nimerea locul unde trebuia să pășească.

Intr'un târziu se opriră. Ivan gâfâia de i se uscaseră și fundul gâtului. Iși scoase batista din buzunar și se șterse de nădușeală pe față, pe piept și pe gât. Dracul îl privea atent:

„Ce-i Ivane, ai obosit?”

„Nu!” încercă Ivan să se apere „doar mi-e cald și nu știu de ce, dar parcă m'a pasă ceva pe piept”.

„Ei, atunci hai să ne oprim, Ivane, am gonit destul”.

Lui Ivan i se păru că Dracul face-un semn cu mâna. Dar nu putu pricepe bine, că se și trezi în fața unei găuri, care semăna a gură de peșteră. Dracul o luă înainte și apoi, după câțiva pași se opriră.

Întâiu Ivan închise ochii, atâta lumină îl plesni peste față. Apoi își cuprinse capul cu mâinile ca ntr'o aiureală. Il dureau însă ochii, atâta îi strângea de tare. Se apucă să-i frece cu pumnii, cu desnădejde, parcă vroia să scoată ceva din ei. Cât stătu așa buimac, nu-și dădu seama, doar când deschise ochii văzu ce nu mai văzuse.

Cât cuprindea cu privirea, până departe, până ce zarea se ncețoșa, nu era decât pădure, presărată cu stânci care creșteau din pământ, drepte și semețe. Dar toate erau atât de curioase, ca dintr'un vis de-acele din care te trezești cu sufletul la gură. Și, ce-l

înfiora pe Ivan, era lumina aceea care scălda totul: frunzele pomilor luceau ca soarele, stâncile scânteiau, apele erau ca de foc, iar de sus, pe unde ar fi trebuit să fie cer, cădeau scânteii.

Și'n această nemărginită grădină sălbatecă se vedeau mii și mii de oameni. Fiecare făcea altceva, fiecare era ocupat serios și cu sârguință. Dar nu putea bine vedea. Totul forfotea, totul se mișca, ca într'un furnicar cu infinite vietăți. Era peste măsura omenească să poată cuprinde tot ce se desfășura în fața ochilor săi. Așa ceva măreț și înspăimântător de fără de sfârșit nu-și putuse niciodată închipui biata minte a lui Ivan. Sărmanul era copleșit, ca și când în fața lui s'ar fi desfășurat într'o clipă toată povestea omenirii. Și zdrobit se rezimă de-o stâncă.

„Dar ce-ai Ivane, de ce te-ai speriat?”

Dar abia putu îngâna o întrebare, care ieși mai mult ca un suspin din pieptul acela frământat:

„Ce-i aici?”

„Aici e Iadul, Ivane, Iadul acela de care-ai auzit și tu și pe care l-ai văzut zugrăvit de atâtea ori de pictorii voștri”, și Dracul avea în glas o liniște care-l înfioră pe Ivan.

Și Ivan se pierdu cu totul. Se prăbuși ca un lemn la picioarele Dracului.

Incet, Ivan își reveni; îi mai suflă și Dracul odată în față toată duhoarea lui de usturoi, încât acum vedea iarăși limpede și pricepea iarăși tot ce i se spunea.

„Acum Ivane, că ești aici, să-ți arăt și ție că nu se trăiește chiar atât de rău în Iad. Aici fiecare face ce i-a plăcut mai mult să facă în viață. Și fiindcă ești poet, îți voi arăta și ție cum își petrec vremea în Iad, doi poeți prețuiți”.

Și sărind pe-o stâncă, Dracul strigă de răsună tot haosul acela:

„Edgar Allan Poe și Heinrich von Kleist, veniți îndată aici!”

Și mai înainte ca Ivan să-și dea seama ce se întâmplă, apărură urcând pe stâncă, întâiu Poe și apoi Kleist.

Erau așa cum îi văzuse și Ivan în chipuri. Poe mic și vânjos, cu fruntea aceea mare, cu privirea fixă și ciudată, cu părul pieptănat în părți, îmbrăcat într'o redingotă neagră. În mână ducea o găleată plină. Iar Kleist, care pășea absent după Poe, era o ființă curioasă, cu figură de copil firav, cu ochii mari nevinovați, cu'n mers de visător. În mâna dreaptă ducea un pistol.

Dracul făcu prezentările. Poe strânse mâna lui Ivan sdravăn, Kleist delicat ca o femeie.

Și Dracul începu:

„Acuma arătați prietenului meu Ivan, care este cea mai mare bucurie a vieții voastre. Întâiu tu Poe, apoi Kleist” și-l arată pe cel din urmă cu privirea.

Kleist, așteptându-și rândul se rezimă de-un copac. Poe se așeză jos, la marginea unui șanț de-o piatră, duse găleata la gură și începu să bea. Pe Ivan îl lovi un miros tare de vin vechiu. Și Poe goli găleata până la fund. Apoi privi vesel pe Drac, îi făcu lui Ivan un semn cu mâna și căzu în șanț.

Când cel dintâiu fu gata, veni Kleist la rând. El începu să se plimbe agitat și'n gândurat, apoi, deodată, se opri, duse pistolul la frunte și bang! Odată cu Kleist care se prăbuși pe spate, căzu leșinat și Ivan, lovindu-se cu capul de stâncă.

Ivan se trezi din leșin, în pădure, în marginea luminișului de unde plecaseră. Dracul stătea lângă el, parcă-l păzea.

„Ei, ce zici Ivane?”

„Ah! a fost groasnic, așa ceva nu mai pot vedea, simt că'nnebunesc”.

„Vino-ți în fire Ivane, ești doar om în toată puterea, să te sperii tu de-un fleac de împușcătură?”

Și Dracul continuă, grăbit:

„Uite Ivane, trebuie să ne despărțim, dar, fiindcă astăzi se'mplinesc cinci mii de ani dela moartea tatălui meu, vreau să-i fac pomană pentru odihna sufletului său. Și fiindcă n'am cui s'o dau, m'am gândit la tine. Șezi aici, lângă pomul ăsta și 'nchide ochii; când îi vei deschide, darul meu va fi aici, în fața ta”.

Și Ivan, ascultător ca un copil, se așază la rădăcina pomului și'nchise ochii. . . .

Dimineața următoare, soarele scălda cu razele lui vesele toată pădurea. Pasă-rile ciripeau pe'ntrecute, și-un vânt ușor mângâia frunzele copacilor.

Ivan deschise încet ochii. Dar parcă nu mai vedea cu ochii lui, totul îi părea în ceață, plutind în nesfârșit. Atunci și-aduse aminte de pomana Dracului și privi înainte. De-o cracă a unui pom din față, atârna spânzurat propriul său trup. Și Ivan fu sigur că-i al lui, limba aceea lungă și vânătă, care atârna din gura spânzuratului, era chiar limba lui, c'o bubuliță roșie în vârf, limba aceea pe care și-o cunoștea atât de bine.

R U G Ă

DE

PETRU P. IONESCU

Doamne, primește prinos pentru bunătatea Ta !
Doamne, am venit la tine din întunerec
Cerșindu-ți lumină și grai și vis,
Pentru bezna mea, pentru neliniștea mea,
Să nu mă'nchid în tăcere, să nu mă ferec,
Să te primesc întreg și viu și deschis.

Doamne, primește slavă pentru înțelepciunea Ta !
M'ai ales dintre cei mulți și m'ai rănit
Și plânsul numai în mine s'a cutremurat
Și mi-am închis — avar — sângerare mea,
Când m'ai ales dintre cei mulți și m'ai iubit
Cu iubirea ta de foc și m'ai însingurat.

Doamne, ridicu-ți cântec pentru slava Ta !
Că în carnea mea m'ai sărutat
Și moarte a fost în sărutul Tău
Și focul a ars peste țarina mea.
Doamne, au prin asta m'ai ridicat
Să trec peste durere și peste Rău !

Doamne, primește închinare pentru nemărginirea Ta,
Prinos bunătații, slavă înțelepciunii Tale !
Pentru toată povara mi-ai dat rugi și putere.
Am înțeles — Doamne — că ești peste înțelegerea mea,
Că între Tine și mine e încă semn și cale...
Și semnul Tău — Doamne — unul este : Durere !

P O E S I I

DE

GHEORGHE BUMBEȘTI

SCRISOARE DIN ORAȘ

Ne doare gândul, surdă îndoială,
Orașul mort ne poartă ca'ntr'un fund,
Umbrele triste pururi când s'ascund
Își mută'n noi adânca lor răceală.

Și păsări trec cu ghiarele de fier,
Cu pliscuri lungi, de sânge aburinde
Aceeș noapte peste noi se'ntinde:
Dormim ursuzi în racle mari de cer.

Incovăiați alături lângă soartă,
Crugul aflăm că n'o să-și schimbe chipul
Din ceasul vremii s'a golit nisipul,
Iar clipa care cade-i clipă moartă.

Mi-e sete azi de moarte, de sfârșit
Și capul greu de vise năruite
S'apleacă iar pe file ofilite
Și stau să scriu că sufletu-a murit.

NEIMPLINIREA

N'ai coborât în mine ca'ntr'o seară,
Insingurat nici eu nu te-am dorit:
Erai sau poate eu te-am făurit
Din gândul meu în liniștea amară.

Mirarea mea se cufundase'n tină,
Pe ziduri joase umbrele-au tot curs
Și s'a prelins cu ele timpul scurs
Mânjind tăcerea goală de lumină.

Am vrut să te opresc — erai departe,
Zâmbeai și poate pentru tine-am plâns;
Târziu de tot când lampa mi s'a stins,
Simțeam în gură mirosul de moarte.

EPITAFURI ANTICE

DE

ZORICA LAȚCU

CAPTIVUL

Moira nu-mi dete să cad vitejește la porțile Schee ;
Nici la palatul lui Priam, lovit de săgețile-achee.
Marele Hector căzut-a, jertfit de divinul Achile.
Morți sunt feciorii lui Priam și moarte-a lui Priam copile.
Moira nu-mi dete să cad vitejește la porțile Schee.
Prins și legat, fui târât de-Agamemnon la tabăr'achee
Și Simoisul gemu, când strâns între sulți și săbii,
Fiul lui Pelor din Troia, fu dus către negre corăbii.
Moira nu-mi dete să cad vitejește la porțile Schee.
Fiul lui Pelor trăit-a ca rob în câmpiile-achee.

TORCĂTOAREA

Plângeți, fecioare din Rhodos, pe mândra, pe frageda Chloe.
Smirnă și-aloe aduceți — că-i dulce mireasma de-aloe.
Crocus de aur culegeți și dafini și negre viorele.
Plânge câmpia, fecioare, și marea cu murmure grele.
Chloe cu mâinile albe, torcea lâna blânelor mioare,
Firul subțire și neted, cungea ca o rază de soare.
N'a fost în toată Hellada o mână să 'nvârte mai bine
Fusul cel plin, care cântă, suveica cu susure line.
Pallas Athene și Hera, zeița cu ochi de văpae,
Prinseră pizmă amară pe Chloe, copila bălae.
Plângeți fecioare din Rhodos, pe mândra, pe frageda Chloe.
Smirnă și-aloe aduceți — că-i dulce mireasma de-aloe.

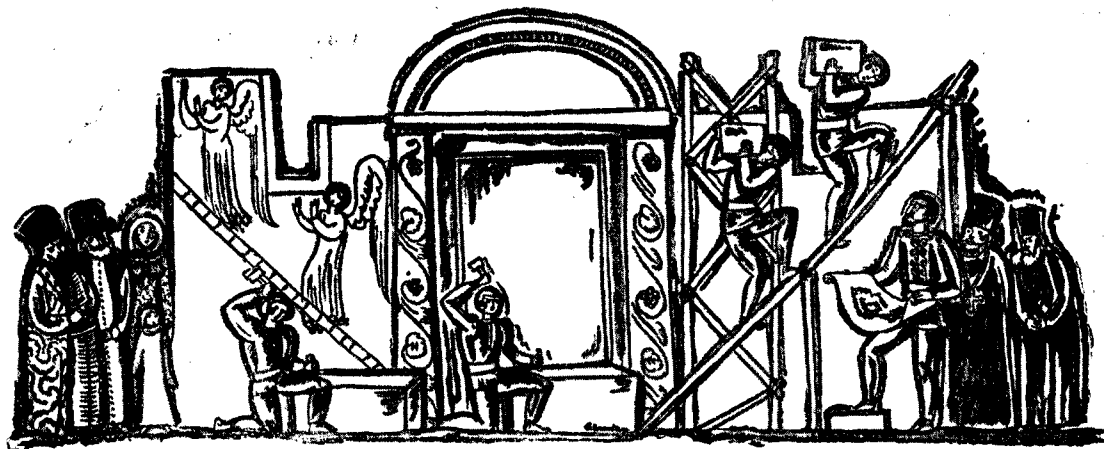
ATHENIANA

Fecioare din Athena, nu plângeți. E'nzadar
Acea care doarme sub lespede albastră
Nu simte plânsul vostru, fierbinte și amar,
N'aude tânguirea, nu vede jalea voastră.
Acea care doarme sub lespede albastră
A strălucit ca neaua pe muntele cel sfânt,
A fost podoabă vie pentru cetatea noastră,
A fost subțire'n mijloc, și dulce la cuvânt.
Fecioare din Athena, nu plângeți. E'nzadar.
In câmpul cu minesme culegeți trandafirii,
Culegeți crocus galben și busuioc amar,
Căci zace-aici, ucisă de rănilor iubirii.

PESCARUL

Tu, care treci pe cale, cinstește-acest mormânt.
Sub piatra albă zace Kleon, pescar din Creta.
Un dor ascuns îl duse de tânăr sub pământ,
Când se topea zăpada pe muntele Hymetta.
El a iubit pe Klytis, cea iscusită'n mers,
Cu ochi adânci ca marea ce'mbrățișează Creta.
El a iubit pe Klytis, fecioara dulce'n viers,
Cu trupul alb ca neaua din muntele Hymetta.
Tu, care treci pe cale, cinstește-acest mormânt.
Nebun de dor se stinse Kleon, pescar din Creta.
Când Eros îl atinse cu focul lui cel sfânt,
El se topi ca neaua, pe muntele Hymetta.

DECAENEU

DE

IOAN COMAN

— INTRODUCERE —

Una din cele mai frumoase figuri ale pantheonului marilor spirite ale strămoșilor noștri Daci a fost vestitul Decaeneu. Decaeneu profetul, marele preot, reformatul, zeul. Înțelepciunea, îndrăzneala și măreția faptelor sale îl ridică cu atât mai mult în ochii noștri, cu cât, la două mii de ani distanță, planurile și realizările sale sunt de mare actualitate. De cumplită actualitate românească. Necesitatea aceasta peste veacuri și milenii a operelor de reformă ale lui Decaeneu în cuprinsul aceluiași spațiu geografic și istoric indică în primul rând imanența rasială a geniului conducător și creator al elitelor gete și permanența masselor umane de aceeași rasă resimțind mereu nevoia acelorăși prefaceri între aceleași hotare. Dar această necesitate subliniază și caracterul de universalitate al creațiunilor spirituale ale lui Decaeneu. Superbul capitol de civilizație pe care Decaeneu l-a împlântat în istoria Geților este un bun al întregii umanități și pentru întreaga umanitate. Autorii greci și latini cari pomenesc de eroul nostru nu se sfiesc să-și arate admirația față de apariția acestei excepționale personalități gete din secolul I în. de I. Hr. Decaeneu și regele său, Boierebistas, erau „barbari“, străini de geniul și cultura rafinaților Eleni, străini chiar de mai puțin pretențioasa cultură a Romanilor, moștenitorii și epigonii luminii spiritului elenic. Dar acești „barbari“ atrăgeau atenția și uimeau adesea cu atât mai mult cu cât nimeni nu se aștepta la vreo ispravă din partea lor. Asemenea munților vulcanici prăpăstioși, bolovănoși și sburliți de copaci uscați, „barbarii“ aceștia din nordul Dunării isbucneau în creațiuni spirituale geniale sau în fapte de arme vrednice să fie înscrise cu litere de aur în letopisețul neamurilor. Neuzându-și forțele vii ale geniului lor în opere continue de civilizație și cultură, „barbarii“ puteau răscumpăra așa numitele intervale sterile prin diamante de mare preț. Aceste diamante formau apoi stânca de bază a tradițiilor și a credințelor lor dealungul generațiilor. Elenii și Latinii relevau unele performanțe ale „barbarilor“ și le explicau în felul lor, prin prejudecata că tot ce e frumos, înalt și genial la acești quasi-sălbateci, e luat, pe o cale sau alta, din cultura

greacă sau romană. Sunt însă și excepții care ca Herodot, Platon, Aristot, Strabon, Poseidonios, Dio Cassius, Dio Chrysostomul, Diodor Sicilianul, Aulu Geliu, Tacit, Seneca ș. a. zămbesc cu îngăduință în fața unor asemenea interpretări; ei afirmă cu tărie contribuția originală a acestor popoare la patrimoniul spiritual al umanității. Chiar când literatura tardivă aretologică le românează, valoarea lor rămâne intactă.

Geto-Dacii nu erau un popor necunoscut Grecilor până la epoca apariției lui Decaeneu. Poetii eleni pomenesc adesea de Traci, marea familie etnică din care Geto-Dacii erau doar o ramură. Herodot zăbovește pagini îndelungate asupra „Geților ce se cred nemuritori”¹⁾ și-i împodobește cu superlativale de „cei mai buni și cei mai drepți”²⁾ dintre toți Tracii. Platon și o seamă de alți autori își fac o deosebită plăcere din a cita practici medicale, obiceiuri, credințe și alte elemente din viața spirituală a acestui popor. De altfel contactul dintre Geto-Daci și Greci sub diferite forme atât în Peninsula Balcanică cât mai ales pe țărmurile Pontului era o realitate veche și permanentă. Romanii înșiși făcuseră cunoștință nu odată cu vitejia Geților, înaintea apariției lui Boirebistas, neînfricatul lor adversar. Marele Iulius Caesar plănuise o expediție în care să se măsoare personal cu „barbarul” Boirebistas. Vestiți prin frumusețea religiei și a moralei lor, vestiți mai ales prin vitejia lor fără pereche³⁾ — moartea pentru patrie era cea mai mare glorie a unui Get — închinătorii lui Zalmoxis erau un popor pregătit pentru ca din sânul lui să se poată ridica un Decaeneu.

Cine este acest Decaeneu? Pot fi determinate coordonatele vieții lui?

Din nefericire, izvoarele noastre asupra lui Decaeneu sunt puține, sgârcite în detalii și inegale ca valoare.

Primul și cel mai prețios izvor este Strabon. Valoarea acestui izvor este dublă: întâi pentru că Strabon — născut în anul 60 î. n. de I. Hr. și mort circa în 25 d. a. Hr.⁴⁾ — este contemporanul lui Decaeneu și deci în măsură să ne informeze despre un personaj istoric nu legendar; al doilea, pentru că, în genere, informațiile lui Strabon sunt sigure și vrednice de credit. Dar textul lui Strabon nu ne dă aproape niciun element biografic despre Decaeneu, ca data nașterii, familia, mediul, anumite evenimente personale. Geograful din Amaseea insistă în deosebi asupra activității lui Decaeneu ca mare preot. E, desigur, pentru noi lucrul cel mai important, căci nu atât existențele în spațiu cât marii creatori de forme noi de viață și de spiritualitate sunt acei cari împodobesc acropolea istoriei. Strabon n’a reținut sau poate nu l-a interesat să știe starea civilă a acestui „vrăjitor” get. Din însemnările lui nu se poate deci desprinde atât conturul unei individualități, cât aureola unui fenomen excepțional.

Al doilea izvor asupra lui Decaeneu îl avem în opera lui Iordanis: *Despre originea și isprăvile Geților sau ale Goților*. Scrisă la circa 600 de ani distanță de epoca lui Decaeneu, lucrarea lui Iordanis nu ne poate da siguranța lucrului contemporan. Această lucrare prezintă însă și alte inconveniente mult mai grave. Întâi că ea nici nu

1) Herodot IV, 93 ; V, 4. Ediția R. Dietsch — H. Kallenberg, Leipzig, B. G. Teubner, 1926.

2) Idem IV, 93 ; Jean Coman, *Zalmoxis* — Un grand problème gète — 1939 p. 5.

3) Herodot V, 3, ne spune că dacă Tracii ar putea fi reuniți sub o singură conducere, ei ar fi un popor invincibil. Iordanis, *De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis*, recog. Carol Aug. Closs., Stuttgartiae, Ed. Fishhaber, 1861 ; Iordanis *Getica: De origine actibusque Getarum*, recensuit Theod. Mommsen, in *Monumenta Germaniae historica — Auctores antiquissimi*, tom. V, pars prior Berlin, Weidmann, 1882, Cap. XI, 68 : „Caesar uero, qui sibi primus omnium Romanum vindicauit imperium, et paene omnem mundum surae ditioni subegit omniaque regna perdomuit, ades ut extra nostrum orbem Oceani sinu repositas insulas occuparet, et qui nec nomen Romanorum auditu quidem nouerant, eos Romanis tributarios faceret. Gothos (= Getas) tamen, crebro pertantans nequiuisset susubdicere”.

4) Alfred et Maurice Croiset, *Histoire de la littérature grecque*, tome V, Paris. E de Boccard, 1928, pp. 385—386.

este măcar o operă originală a lui Iordanis, ci o „mizerabilă compilație“¹⁾ a acestuia, făcută din *Istoria Goților* în 12 cărți a lui Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus Senator²⁾. Compilația e de multe ori sub orice critică nu numai din cauza retorismului ei găunos, ci și pentru că autorul mărește confuzia de nume, de evenimente și de popoare, confuzie existentă deja la Cassiodor pentru a face plăcere și onoare regelui Teodoric și neamului lui. Cea mai regretabilă dintre aceste confuzii și care anulează mai mult de jumătate nu numai compilația lui Iordanis, dar opera însăși a lui Cassiodor este continua identificare a Goților cu Geții! Această identificare a Goților cu Geții cei „nemuritori“, „foarte bravi și foarte dreapți“ făcea desigur mare plăcere lui Teodoric și anturajului său, dar cercetătorii resimt adesea dificultăți extraordinare când e vorba de înțelesul pe care trebuie să-l acorde faptelor sau calificativelor unui personajiu geto-got sau goto-get. Cutare isprăvi sau însușiri ale Geților sunt excepționale pentru că erau reale sau pentru că ele trebuiau să aparțină Geților-Goți? Iată de ce se impune o deosebită precauție chiar atunci când Iordanis tratează despre evenimente sau personaje pur getice, fără atingere cu Goții. Compilatorul și autorul sunt obsedați de unicitatea supremației originii și culturai Geților, pentru că așa cerea ordinul sau linguirea Goților. Totuși relatările lui Iordanis nu trebuiesc respinse de plano. *Istoria Goților* lui Cassiodor se întemeia pe o seamă de izvoare mai vechi sau mai noi cărora nu le putem refuza în întregime creditul nostru. Dio Chrysostomus³⁾, Trogus, Ammian, Priscus, Ablabius și tradițiile populare gotice⁴⁾ au oferit lui Cassiodor și prin el lui Iordanis informațiuni și aprecieri cele mai adesea exacte⁵⁾. Valoarea acestor informațiuni și aprecieri atârână evident de matura și felul orientării fiecăruia din izvoarele respective. Retorismul sau romantismul cutărui izvor a trecut fatal și în Cassiodor-Iordanis la cari acribia istorică nu era cea dintâi preocupare. Dar, în genere, esențialul acestor izvoare trecut în Cassiodor-Iordanis este istoric pentru că e — în linii mari — atestat de Strabon. Izvoarele sunt vrednice de creanță. Defectul cel mare stă în planul și în principiile preconceptuate ale lucrării însăși. Meritul lui Cassiodor-Iordanis este că, spre deosebire de Strabon, ei ne oferă o seamă de detalii sugestive și interesante asupra lui Decaeneu, detalii care nu sunt poate totdeauna străine de un anumit romantism istoric⁶⁾, dar care cuprind și destule elemente reale pentru a nu fi în întregime suspecte. De altfel detaliile lui Iordanis nu vor fi acceptate decât în măsura în care ele vor rezista confruntării cu indicațiile generale ale lui Strabon. Iordanis ne înfățișează un Decaeneu mai conturat, mai complex și mai complet. Uneori prea idealizat, alteori însă cu puternice rădăcini înfipte în solul istoriei.

1) Martin Stianz, Carl Hosius und Gustav Krüger, *Geschichte der römischen Litteratur bis zum Gesetzgebungswerk des Kaisers Justinian*, vierter Teil, zweite Hälfte (*Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft*, begr. von Dr. Iwan von Müller, Achter Band), München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1920, p. 97.

2) Idem, *op. cit.* p. 96.

3) Iordanis, *op. cit.*, V. 40 : „... ue refent Dio, qui historias eorum annalesque greco stilo composuit“.

4) Idem, *op. cit.*, XI, 72 : „...quod nomen Gothi pro magno suscipientes adhuc hodie suis cantionibus reminiscuntur“. Martin Schanz etc., *op. cit.*, p. 97, sub *Zeugnisse, Quellen*.

5) Asupra izvoarelor lui Iordanis, cf în deosebi Th. Mommsen, în Prefața la ediția lui, menționată mai sus.

6) Frecvent la istoriografii și enciclopediștii tardivi ai antichității cari idealizează anumite calități ale așa numitelor popoare barbare.

CAPITOLUL I.

PREOTUL ȘI PROFETUL

Decaeneu apare în istoria Geților pe vremea domniei lui Boirebistas, adică în prima jumătate a secolului I în. de I. Hr. Iordanis precizează că începutul activității sfetnicului lui Boirebistas poate fi așezat în timpul venirii la putere a lui Sulla ¹⁾, adică aproximativ în jurul anului 82 în. de I. Hr. ²⁾. Dacă admitem că în momentul în care regele său îl învestește cu demnitatea de colaborator și consilier regal, Decaeneu avea cel puțin patruzeci de ani, putem așeza — ipotetic — nașterea lui în preajma anului 120 în. de I. Hr.

Printr-o coincidență cu tâlc adânc, Decaeneu apare în lumea geto-dacă pentru a o scutura din somnolență și a o așeza pe calea marilor înfăptuiri din care va ieși uriașul imperiu al lui Boirebistas, în aceeași vreme cu cele mai ilustre genii ale republicii latine care pregătesc venirea imperiului roman. Acest paralelism în care se realizează, calitativ, cele mai înalte potențe politice și morale ale poporului roman și ale poporului geto-dacă ³⁾, a însemnat un fapt istoric hotărîtor în plămădirea poporului român. Dela Boirebistas la Decebal, într-un interval de aproximativ două sute de ani, Geto-Dacii au dat lumii pilde neșterse de concepție politică, de forță militară, de frumusețe morală, de preocupări intelectuale; de aceeași valoare ca acelea ale strămoșilor Romani. Traian, cel mai drept și cel mai mare dintre împărații romani, pune, împreună cu Decebal cel brav și harnic, bazele poporului român în epoca celei mai înalte înfloriri a celor două împărății. Poporul român e copilul sănătos, sdravăn și frumos ieșit din Maica Roma și din Părintele Zalmoxis în culmea puterii lor. Și acest popor e autohton ca brazii și călugării Carpaților. Autohton ca nesfârșitele câmpii pe care le încinge cu dragoste brăul Istrului sfânt.

Cine era Decaeneu? Ca în cazul atâtor alte figuri de seamă ale antichității, autorii vechi nu ne dau elemente precise asupra locului de naștere, asupra mediului în care a trăit înainte de intrarea în acțiune și asupra altor evenimente determinante din viața lui Decaeneu. În cazul lui, lucrul era cu atât mai greu, cu cât „eroul“ era un „barbar“, a cărui viață nu prezenta interes decât în măsura în care se atingea, prin anumite părți ale ei, excepționalul sau miraculosul. Adică legenda. Sunt totuși, la Strabon și Iordanis, câteva indicații care ne pot orienta în linii mari asupra personalității și destinului lui Decaeneu.

Un text din Iordanis a determinat pe E. Roesler să emită ipoteza că Decaeneu era poate un străin ⁴⁾. Iată textul: „Dehinc regnante Gothis (=Getis) Burvista Dice-neus venit in Gothiam (=Getiam) ⁵⁾. Deci „Decaeneu a venit în Getia“... din altă parte. De unde anume putea veni Decaeneu... în țara lui? Evident, Iordanis rezumă lamentabil pe Cassiodor. Acesta din urmă arăta, cu siguranță, și locul sau țara de unde venea

1) Iordanis, *op. cit.*, XI, 67: „quo tempore Romanorum Sylla potitus est principatu“.

2) Th. Mommsen, *Histoire Romaine*, Nouvelle édition, traduite par De Guerle (*Les meilleurs auteurs classiques français et étrangers*), Paris, E. Flammarion, f. d., tome V, p. 152.

3) Geții și Dacii sunt două nume pentru acelaș popor. Strabon VII, 3, 12. C. 304 (ediția lui H. L. Jones, London—W. Heinemann — 1924) precizează că „Geții sunt cei așezați spre Marea Neagră și spre răsărit, iar Dacii sunt cei așezați în regiunile opuse, spre Germania și spre isvoarele Istrului“. Pentru Iustin (*Iustini Historiarum Philippicarum ex Trogo Pompeio*, Liber XXXII, 3: „Daci quoque sobolles Getarum sunt) Dacii sunt de „spită Getică“. Pentru Dr. E. Roesler, *Die Geten und ihre Nachbarn*, Wien, 1864, Dacii și Geții sunt două popoare deosebite. Dacii sunt un popor nou, înrudit și asemănător cu vechii Geții (p. 47).

4) Dr. E. Roesler, *Das vorrömische Dacien*, Wien, 1864, p. 44.

5) Iordanis, *op. cit.*, XI, 67.

Decaeneu. Această țară nu poate fi decât aceeași în care romantismul istoric grec îl plimbase și pe Zalmoxis¹⁾, adică Egiptul. Strabon precizează că Decaeneu, asemenea lui Zalmoxis, „a colindat prin Egipt unde a învățat să cunoască anumite semne prevestitoare grație cărora deslușea hotărârile divine“²⁾. Detaliul acesta e o repetare aproape textuală a celui privitor la „colindarea“, „rătăcirea“ lui Zalmoxis în Egipt³⁾. E evident că, deși contemporanul lui Decaeneu, Strabon n'a putut evita șablonul istoriei romanțate a marilor personalități elene sau „barbare“. Istoria vieții lui Zalmoxis era luată ca model pentru istoria tuturor celorlalți mari poeți. Dacă Zalmoxis a fost în Egipt, trebuia neapărat ca și Decaeneu să meargă în țara prin excelență a teologiei și a magiei. Eminența etică și religioasă ar fi rămas, altfel, inexplicabilă la un om ca Decaeneu. Această călătorie în Egipt, obligatorie pentru marile personalități antice, notată în biografia de rigoare a lui Decaeneu — căci e neîndoios că viețile marilor preoți geți erau consemnate în anumite *libri pontificales* — va fi ajuns, într'un fel sau în altul, sub ochii lui Cassiodor-Iordanis. Trunchierea povestirii sau a textului a determinat pe compilator să omită numele țării de unde se întorcea Decaeneu. Dar el a însemnat cu grijă că „a venit în Getia“. E inutil să adăogăm că această venire a lui Decaeneu din Egipt în Getia este o puerilă punere în scenă a vieții marelui preot datorită biografului grec sau get⁴⁾ pe care-l va fi consultat Strabon și mai ales Cassiodor-Iordanis. Decaeneu n'a fost, desigur, niciodată în Egipt, așa cum nu fusese nici Zalmoxis. Legătura cu Egiptul e de simplă simpatie mitologică. Nevenind niciodată din Egipt — pentru că niciodată nu se dusese în această țară —, Decaeneu nu poate fi socotit drept egiptean și nici străin în vreun fel oarecare.

Decaeneu era get de cea mai pură spiță. În primul rând e de neconceput cum un rege ca Boirebistas⁵⁾, un „bărbat get“, cum precizează Strabon⁶⁾, să-și fi luat ca sfetnic și vice-rege pe un străin. Fără să fi suferit de xenofobie, Boirebistas — ca mai târziu Decebal — avea un dispreț suveran față de veneticii de orice fel cari se oploșeau în țară sau cari, eventual, puteau ajunge, sub o formă sau alta, chiar până la curtea domnească. Dispreț și îngăduință binevoitoare ca pentru oameni fără căpătâi și fără legătură statornică cu pământul țării sfințit prin munca și sudoarea autohtonilor. În niciun chip Boirebistas nu-și putea atașa ca rege *spiritual* al Geților, ca mare preot cu autoritate imensă, aproape supranaturală, asupra poporului, pe cineva străin de neamul, de tradițiile și de năzuințele gete. Poporul get, așa de gelos pe independența, pe manifestările sale spontane și pe credințele sale, n'ar fi acceptat, în ruptul capului, să aibă ca îndrumător și reformator pe un străin. În al doilea rând, un text din Strabon referitor la modalitatea recrutării marilor preoți geți dă un răspuns fără replică asupra naționalității acestor ierarhi: „Totdeauna se găsea cineva cu un caracter așa de ales, încât să ajungă consilierul regelui său“⁷⁾. Caracterul ales și înțelepciunea trebuiau să fie virtuți îndelung încercate și cunoscute de întreg poporul pentru a se impune până în fața regelui. Ele trebuiau deci să aparțină unui autohton,

1) Strabon VII, 3, 5, C 297.

2) Idem, VII, 3, 11, C 304.

3) Idem VII, 3, 5, C 297.

4) Mai verosimil greco-get. Erau, desigur, atâtea greci cari cunoșteau limba, moravurile și în genere istoria Geților.

5) Boirebistas sau Burevista este un nume de veche rezonanță getică, confirmat și de toponimie — Bouridava; cf. Paul Kretschmer, *Einführung in die Geschichte der griechischen Sprache*, Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1896, p. 214. Asupra numelui regelui get cf. și Jean Coman, *Zalmoxis, Un grand problème gète*, p. 14, nota 1, Extras din „Zalmoxis“ III, 1, 1939, Paris, Paul Geuthner, 1940; dar mai ales N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. I, Partea II-a, *Sigiliul Romei*, București, 1936, p. 33, nota 3.

6) Strabon VII, 3, 11 C 303.

7) Idem VII, 3, 5, C 298.

nu unui străin vag. Textul precizează apoi că marele preot „era consilier al regelui său“¹⁾; Regele nu era pentru nimeni „al său“, decât dacă acesta din urmă era Get. Zalmoxis, prototipul marilor preoți geți, fusese el însuși Get²⁾). Prin aceasta se stabilise condiția fundamentală a alegerii și a sacrării tuturor marilor preoți, succesorii săi : să fie de neam getic. În fine, naționalitatea getică a lui Decaeneu reiese și din forma însăși a numelui său. *Decaeneus*, *Decineus*, *Diceneus* sau *Dicineus* sunt patru variante ale rădăcinei primitive *Dac* — plus sufixul, care reprezintă numele generic *Dakoi*, *Daci*, al poporului daco-get. Prima parte a numelui Decaeneu = *Dec* — e din aceeași familie cu *Dece*-balus și poate și cu *Dic*-omes, dacă e adevărat că numele acestui din urmă rege nu e formă latină. Varianta *Deci* — apare și în cazul formei *Decebalus* ca *Deci*-balus în inscripții³⁾. Se înțelege că o controversă filologică asupra elementelor componente ale acestor nume e oricând posibilă. Nu e mai puțin adevărat însă că evidența înrudirii primei părți a numelor celor doi regi daci cu aceea corespunzătoare a numelui lui Decaeneu e prea mare pentru a nu se face apropierea firească și a nu se trage concluzia în consecință⁴⁾. În orice caz, Decaeneu e un patronimic daco-trac, prezent în nume de persoane ca cele menționate cărora li s'ar putea adăoga multe altele de pe întreg teritoriul traco-get⁵⁾.

Decaeneu este marele preot al lui Boirebistas⁶⁾. Este prima și cea mai însemnată dintre cele două demnități pe care Decaeneu le-a avut pe lângă marele rege get. Pontificatul lui Decaeneu este, în natura și în funcțiunea sa, identic cu acela al lui Zalmoxis și al tuturor marilor preoți dela primul și până la ultimul. Lucrul acesta reiese cu evidență din relatarea lui Strabon. După ce povestește peripețiile preotului și zeului Zalmoxis, instalat în muntele Kogaionon, geograful grec continuă : „În vremea când peste Geți domnia Boirebistas⁷⁾, împotriva căruia divinul Caesar pregătise să pornească o campanie, Decaeneu era acela care deținea această demnitate (de mare preot)“⁸⁾. Trecut probabil prin clasele preoțești inferioare ca „monahii“⁹⁾ și „capnobaiii“¹⁰⁾ și apoi prin cele superioare ca „întemeietorii“¹¹⁾ și „săracii“¹²⁾, distingându-se, în fine, prin frumusețea inegalabilă a caracterului său¹³⁾ și prin puritatea și sfințenia inaccesibile ale vieții sale, Decaeneu se impuse poporului, fraților săi de călugărie și în sfârșit regelui. Moștenit dela Părintele Zalmoxis, prin șirul neîntrerupt al marilor preoți, pontificatul lui Decaeneu n'a fost o simplă dregătorie formală. El n'a fost o magistratură parazitară ca la atâtea din popoarele vechi. N'a fost o instituție cu ambiții lumești, cu veleități de a înlocui autoritatea regală. E adevărat că unii mari preoți geți ca Zalmoxis, Kosingas, Vologaesus și Comosicus au fost și regi în același timp¹⁴⁾. Decaeneu însuși se bucura de o autoritate care, deseori, depășea pe aceea a lui Boirebistas¹⁵⁾.

1) Pronumele său nu stă textual în pasajul lui Strabon, dar el se impune cu evidență din context.

2) Strabon VII, 3, 5, C 297 : „Se povestește că un Get, pe nume Zamboxis etc.“.

3) C. I. L. III 4150 etc. la Brandis Aut. *Decebalus* în Pauly-Wissowa, *Real-Encyclopädie der classischen Altertum swissenschaft*, IV Band, col. 2247.

4) N. Iorga, *op. cit.*, pp. 104, 106, nota 4.

5) Wilhelm Tomaschek, *Die alten Thraker-Eine ethnologische Untersuchung*, Wien, 1894, III, 2, p. 31, notează, printre altele, forme ca : *Dekmos*, *Dokimos*, *Dokidava*.

6) Strabon VII, 3, 5, C 298.

7) Strabon dă aici forma *Byrebistas*.

8) Strabon, *loc. cit.*

9) Idem, VIII, 3, 3, 4, C 296, C 297

10) Idem, VIII, 3, 3, 4, C 296, C 297

11) Idem, VIII, 3, 3, C 296

12) Idem, VIII, 3, 3, 4, C 296

13) Idem VIII, 3, 5, C 298.

14) Jean Coman, *Zalmoxis*, Extras, p. 27.

15) Iordanis, *op. cit.*, XI, 70 : „Diceneus... mirabilis apud eos (= Getas) enituit, ut non solum mediocribus imo et regibus imperaret“.

Dar marii preoți geți n'au râvnit și n'au practicat niciodată papo-cezarismul ca marii preoți ai Egiptului, ai Babilonului, ai Semiților sau ai catolicismului. Dacă unii mari preoți geți au fost și regi, faptul se datorește simbiozei desăvârșite dintre regalitate și pontificat în vremurile vechi ale neamului get, când regele și marele preot se întâlneau în una și aceeași persoană, cum a fost, în deosebi, cazul lui Zalmoxis ¹⁾. Teocrația getă a fost una în duh, nu una în materie. Ea urmărea înăvuierea cu vitejie și dreptate pentru lumea de dincolo, a nemuririi, nu pentru lumea de aici trecătoare și plină de nedreptăți. Preoții geți nu locuiau în palate somptuoase, ci în păduri și în peșterile munților; ei se închinau Zeului nu în temple bogate și fastuoase ci pe înălțimile munților, cât mai aproape de sălașul lui nemuritor. Ei nu se îmbrăcau cu vestimente scumpe și nu aveau podoabe strălucitoare, căci cel mai important vot al lor era sărăcia și umilința. Cea mai înaltă clasă preotească getă, *aceea din care probabil se recrutau marii preoți, era numită „săracii”, Abioi*. Autoritatea indiscutabilă și prestigiul unic ²⁾ de care se bucurau marii preoți le veneau din cauza totalei lor dezinteresări pentru lucrurile din lumea aceasta și pentru propria lor persoană. Activitatea lor nu urmărea și nu realiza decât binele obștesc al poporului. Această activitate era o neîntreruptă orientare spre valorile nesdruncinate ale veșniciei: Dumnezeu, sufletul, dreptatea, sfințenia, pregătirea pentru nemurire.

Decaeneu va fi locuit, ca toți înaintașii lui, în muntele Kogaionon, în apropierea sanctuarului Zeului get, pe care-l cinstea în rugăciuni, meditații și ofrande nesângeroase. Cum tradiția și oficiul său îl obligau să fie în permanentă legătură cu Boirebistas, e probabil că acesta din urmă își alesese drept capitală un oraș în apropierea muntelui sacru Kogaionon; căci deși Boirebistas era regele, vestit prin diplomația, vitejia și actele sale de guvernământ, pe el îl obliga tradiția să meargă în munte, la marele preot, spre a-l consulta, și nu invers. Capitala Argedava, identică poate cu Arcidava, în Banat ³⁾, era situată, probabil, nu departe de muntele Kogaionon. Celibatar, ca toți preoții-călugări geți, Decaeneu se hrănea, în sihăstria muntelui, cu mâncări frugale: lapte, brânză, miere și fructe ⁴⁾. Accesibil numai regelui, care venea să-l consulte, și servitorilor cari i-aduceau cele de trebuință ⁵⁾, Decaeneu exercita, de fapt, un adevărat guvernământ asupra Getilor. Un guvernământ spiritual ⁶⁾. Dar cu atât mai important și mai decisiv, cu cât el mânuia nu atât partea trecătoare — trupul și cele de aici, — cât partea netrecătoare din om: sufletul cu credințele și convingerile lui. Numai acest guvernământ spiritual cu roade fericite a făcut posibil guvernământul politic, militar și social al lui Boirebistas. Cine nu are sufletul poporului, acela nu are poporul. Decaeneu învăța și îndruma poporul prin numeroșii săi călugări. Credința într'un singur Dumnezeu, caracterul trecător al vieții de aici și veșnicia celeilalte lumi, dragostea de dreptate și de adevăr, cinstirea suferinței, nemurirea sufletului, sobrietatea și iubirea, erau punctele principale din predica lui Decaeneu. Aceste puncte erau, de altfel, tradiționale; ele veneau tocmai dela Părintele Zalmoxis și, poate, chiar din

1) Jean Coman, *op. cit.*, pp. 13-14, 33.

2) Strabon VII, 3, 3, C 296.

3) Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ediția II (*Fundația pentru Literatură și Artă „Mihai I”*), București, 1935, pp. 54—55; Dr. A. Nour, *Unde a fost „Basileia” lui Burebista?* Extras din Revista „Libertatea”, 1940, p. 18, așează, fără nici un temei documentar, capitala lui Boirebistas, la Poenari pe Argeș.

4) Strabon VII, 3, 5, C 298.

5) Idem, VII, 3, 5, C 298.

6) S. Mehedinți-Soveja, *Creștinismul românesc — Adaos la caracterizarea etnografică a poporului român*, București, Cugetarea, 1941, p. 40, pune în circulație, pentru marii preoți geți atributul așa de fericit de „regi spirituali”.

vremuri anterioare lui. Predica lui Decaeneu avea efect în deosebi prin viața exemplară a preoților săi. Dar această predică repetând stereotip doctrina multiseculară, poate chiar milenară a lui Zalmoxis¹⁾, n'ar fi avut, poate, rezultatul fericit pe care-l știm, dacă genialul pontif n'ar fi avut viziunea și curajul unei reforme menită să-l facă vestit peste milenii. Vom încerca să analizăm punctele esențiale ale reformei lui Decaeneu în capitolul II al acestui studiu.

Decaeneu este și marele profet al Geților. Asemenea lui Zalmoxis și probabil asemenea majorității marilor preoți dinaintea lui, Decaeneu are darul prezicerii și al profeției. Darul prezicerii din semne, al divinației propriu zise, va fi fost desăvârșit, ca la toți „vrăjitorii“ sau „magicienii“ vechi — într-o școală tehnică sau la un specialist vestit în această materie. Am văzut că tradiția greacă îl duce până în Egipt ca să învețe „semnele prevestitoare grație cărora deslușea hotărârile divine“²⁾. Decaeneu n'avea nevoie să meargă așa departe pentru a cunoaște și a interpreta „semnele prevestitoare“. El avea la dispoziție, în țara lui, numeroși maestri în această tehnică. Tracii erau vrăjitori vestiți. Decaeneu a ajuns, în scurt timp, un virtuos în materie. Strabon îl califică „vrăjitorul“ prin excelență³⁾. Această vrăjitorie, acest dar al prezicerii, nu era numai o dexteritate tehnică în cunoașterea semnelor prevestitoare, ci și o putere personală spirituală, capabilă să facă contactul cu misterul și cu supranaturalul. „Hotărârile divine“⁴⁾ nu cedează, nu se lasă surprinse și descoperite de orice prestidigitator sau șarlatan. Trebuie ca între vrăjitor și divin să se stabilească o „sympathie“, în sensul etimologic al cuvântului. În cazul prezicerii, vrăjitorul e acela care are inițiativa „sympathiei“. Pentruca însă această inițiativa să aibă rezultatul fericit al stabilirii raportului organic cu divinitatea, trebuie ca „vrăjitorul“ să se impună prin puritate și sfintețenie. Un „vrăjitor“ ca Decaeneu era, prin caracterul și calitatea lui de ales al lui Zalmoxis, în permanentă și directă legătură cu divinitatea. Pe nedrept, așa dar, autorii greci dau un înțeles peiorativ termenului „vrăjitor“, când e vorba de preoți geți. Strabon numai reproduce formula, fără alt comentariu, în cazul lui Decaeneu. Sensul peiorativ este însă evident. Criton, medicul împăratului Traian pe care l-a însoțit în războaiele sale contra Dacilor, merge mai departe. Istoric superficial în orele libere, raționalist până la superstiție și critic după șablonul vremii, medicul grec caracterizează astfel, în opera sa *Getica*, înclinarea vrăjitorească a Geților: „Regii Geților cultivând în interesul lor superstiția și concordia supușilor lor prin înșelătorie și vrăjitorie, încearcă să realizeze lucruri mari“⁵⁾. Concordia unui popor și adeziunea lui la planurile conducătorilor nu se obțin prin înșelătorie și prestidigitatii vrăjitorești! Decebal și marele său preot — căci la aceștia face aluzie grecul Criton — n'ar fi obținut atâta eroism și seninătate din partea Geților lor făcând uz de puerilități magice. Dragostea de moarte pentru patrie și pentru nemurire țâșnește din vâlvătaia credinței în Dumnezeu și în onoare. În cazul profeției, divinitatea este aceea care are inițiativa activității profetice. Decaeneu este și profetul poporului său⁶⁾ pe care-l luminează sub inspirația directă a lui Zalmoxis. Profetia era, la Geți, o funcțiune organic legată de

1) Strabon XVI, 2, 39, C 762.

2) Idem VIII, 3, 11, C 304.

3) Idem, loc. cit.

4) Idem, loc. cit.

5) Criton, *Getica*, la Suidas, s. v. *Deisidaimonia*, în *Fragmenta Historicorum Graecorum*, collegit, disposuit notis et prolegomenis illustravit Carolus Müllerus, Paris, ed. A. F. Didot, 1885, IV, p. 374, 2. Felix Jacoby, *Die Fragmente der Griechischen Historiker* F. Gr. Hist.), zweiter Teil, *Zeitgeschichte, Spezialgeschichte, Autobiographien und Memoiren*, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung 1929, p. 932, F, 7 (2).

6) Strabon XVII, 2, 39, C 762.

misiunea marelui preot. Acesta din urmă, în calitate sa de „rege spiritual“ al națiunii, era singurul organ viu și consacrat prin care vorbea și activa divinitatea. Așa s'au petrecut lucrurile încă din vremurile cele mai străvechi ale neamului, începând cu Părințele Zalmoxis, care, înainte de a fi zeu, a fost glasul de trâmbiță al Dumnezeului unic al Geților. Motivul pentru care regele get își asocia la guvernământ pe marele preot era virtutea, darul special prin care pontiful deslușea planurile divinității ¹⁾. Intrat în funcțiune, marele preot devenea oracolul infalibil al națiunii. Poporul nu asculta de poruncile regelui, decât dacă ele erau ratificate și promulgate de marele preot ²⁾. De marele preot profetul și învățătorul. Spre deosebire de profeții lui Dionysos care nu prooroceau decât dacă „luau vin“, sau de cei ai lui Apollon din Claros care nu activau decât după ce „beau apă“ ³⁾, Decaeneu și toți marii preoți geți nu puteau fi făcuți organe ale Zeului, fără o viață de puritate, de sfințenie și de meditare concentrată asupra lucrurilor divine. Sfințenia și meditarea progresivă desăvârșeau pe marele preot până aproape de imaterializare. Această imaterializare îi aducea divinizarea. Decaeneu fu divinizat asemenea lui Zalmoxis ⁴⁾. După moartea și apoteozarea lui, demnitatea de mare preot reveni lui Comosicus, care fu, în același timp, și rege al Geților ⁵⁾.

Decaeneu marele preot și profetul a fost una din cele mai interesante figuri ale istoriei naționale gete. Continuând și înălțând Școala lui Zalmoxis, el s'a bucurat de același prestigiu și de aceeași autoritate ca ale marelui Profet. De aceea, până la urmă el împărtăși același destin, fiind divinizat.

(Va urma)

1) Idem VII, 3, 5, C 297.

2) Idem VII, 3, 5, C 298.

3) Macrobius, *Saturnale* I, XVIII, 1, ediția Nisard, Paris, 1850.

4) Strabon VII, 3, 11, C 304.

5) Iordanis, *op. cit.*, XI, 73 : „Decedente vero Diceneo paenepari ueneratione habuere Comosicum, quia nec imparis erat solertiae“.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

FILOZOFIA NOUȚĂȚII LA CONSTANTIN NOICA

„Schită la istoria lui Cum e cu puțință ceva nou“ este titlul unei lucrări de mare întindere și care — nu suntem siguri — a constituit și teza de doctorat a d-lui Const. Noica. Imprejurările nu ne-au permis să cunoaștem lucrarea aceasta decât acum. Il cunoșteam însă pe autor din lucrările sale anterioare „Mathesis“ și substanțiala monografie asupra vieții și operei lui Descartes, afară de traducerile sale din originalele latinești. Am admirat fără rezerve bogata informație a autorului și stăpânirea precisă a unui vast material istoric.

Lucrarea este un fel de istorie a filosofiei, cristalizată într-o întrebare pe care autorul o consideră fundamentală. Există anume în destinul gândirii omenești anumite teme centrale, anumite preocupări pe lângă care gravitează toate celelalte preocupări filosofice. Una din aceste teme este aceea a cunoașterii, a mecanismului cunoașterii, a destinului și rostului cunoașterii. Iar în interiorul teoriei se află închisă, în germene, întrebarea de răscruce pe care autorul o formulează fie sub numirea „cum e cu puțință ceva nou“ fie sub expresia mai largă: „cum e cu puțință ca mintea omenească să cunoască aceia ce nu cunoaște încă“?

Iată tema fundamentală. Odată stăpân pe ea, autorul încearcă o întreprindere generală a istoriei filosofiei plecând numai de aici. Cu alte cuvinte ni se propune răspunsul filosofilor considerați în ordinea cronologică, la această întrebare centrală. Vom da câteva exemple de modul cum autorul înțelege să-și îndeplinească programul de lucru. Problema lui „cum e cu puțință ceva nou“ se rezolvă, în filosofia lui Platon, prin teoria centrală a reminiscenței. Este cu puțință să aflui, să cunosc aceia ce nu cunosc, pentru că îmi amintesc dintr-o anterioară cunoștință, acest lucru care, pentru acest prezent al meu, constituie o noutate. La Aristotel, problema lui „cum e cu puțință ceva nou“ se pune într-o lumină cu totul diferită. Noutatea poate fi surprinsă prin oficiul

inducției aristotelice, inducția completă, prin filtera gradelor de cunoaștere, prin experiență.

Socrate reprezintă pentru perspectiva lui „cum e cu puțință ceva nou“ o poziție caracteristică. Socrate își pune precis problema noutății în cunoaștere și o rezolvă în sensul maieutic, adică al unei adevărate nașteri a adevărului și a noutății în spiritul omenesc.

Odată cu Augustin, problema lui „ceva nou“ se îmbogățește cu o nouă înțelegere a vieții spiritului. Modul creștin al filosofării pe care îl aduce Augustin, interioritatea, iluminarea, fac din conștiința cunoscătoare o „conștiință mărturisitoare“. În fața politeismului de cunoaștere a lui Aristotel, Augustin aduce — spune autorul, un monoteism al cunoașterii. Spiritul se situează nu într-o pluritate, ci în misterul unic pe care și-l însușește, și-l interiorizează pentru a-l putea mărturisi. (p. 168).

Toma din Aquino rezolvă problema cunoașterii prin captarea existenței, nu prin alcătuire de concepte. (p. 189). Cum e cu puțință ca spiritul să fie „altul“, fiind totuși el însuși? Pentru a trece peste această dificultate, Toma Aquinatul recurge la cele două fețe ale intelectului în sensul aristotelic: intelectul în putere și intelectul în act. Spiritul poate fi un altul pentru că el poate fi totul. Totul este în spirit pentru că spiritul este, într-o formă oarecare, totul. Cunoașterea înseamnă actualizarea aceasta a totului, a altuia, în mine însumi. Desfășurarea vie a spiritului, în concepția tomistă, se face numai între aceste două limite ale ființei: virtualul și actualul. (p. 206).

Empirismul filosofiei moderne constituie, după autor, momentul filosofic cel mai caracteristic când se pune cu toată acuitatea problema lui „ceva nou“. Kant a înțeles, primul, acest adevăr că numai experiența „poate alcătui unul din nodurile gândirii sintetice“. (p. 213). Interesul pentru conținutul gândirii scade în vreme ce crește interesul pentru determinarea modului

cum poate spiritul să fie el însuși, să fie viu. Iar metoda prin care spiritul ajunge la cunoștințe valabile este, pentru un Bacon de pildă, inducțiunea. Dar reflecțiunea spiritului asupra lui însuși nu se petrece la Bacon ci deabia la Locke cu care începe spiritul critic, „cântărirea conștiinței prin conștiință. (p. 227). Conștiința este receptivă numai cât primește ideile simple. Efortul spiritului deabia de aci începe, dela prelucrarea ideilor simple pentru a constitui ideile complexe, moduri, substanțe și relații. (p. 233).

Ajuns aci autorul adâncește, fără a aduce nimic nou, mecanismul gândirii filosofice la Locke, la Hume, la Benkeley, în discuțiuni foarte adâncite și meticuloase, în măsura în care sunt și foarte clare, stabilind pentru fiecare în parte contribuția adusă la determinarea problemei lui „ceva nou“ adică, în fond, a conștiinței cunoscătoare. Încheerea acestui capitol este turburătoare. Cu Hume conștiința e un factor dizolvant pentru experiență, experiența e unul dizolvant pentru conștiință. De unde concluzia autorului: Cu Hume totul se năruie, dar și totul se luminează, (p. 257).

Problema lui „ceva nou“ capătă un sens caracteristic însă cu Descartes și Leibniz, arta combinatorie a lui Leibniz, matheșis-ul universal și matematizarea carteziană fiind simptomele de seamă ale raționalismului care încearcă să determine, nu numai posibilitatea invenției deci a noutății, ci și a instrumentului necesar invenției. Dar raționalismul cartezian nu este de esență pur matematică. Gândirea nu este o mecanică absolută ci o meditație, o „filosofare“ adică activitate pur și simplu, spirit în plinătatea desfășurării lui. În loc de a se pune accentul pe căutarea de cunoștințe noi, se pune accentul pe actul căutării. (p. 293). Numai că această viață a spiritului este împovărată, la Descartes și Leibniz, de o concepție prea schematică, prea matematizată. În felul acesta raționalismul nu face cu neputință numai metafizica ci chiar viața însăși a spiritului. (p. 301). Pentru că trebuie să deosebim între conținutul spiritului, între produsele activității sale și între activitatea producătoare. Între empirism, care afirmă dezordinea totală și raționalism, care instituia ordinea totală, poziția lui Kant capătă, pentru autor, nu un sens de mijlocire și unul de provizorat. Kant nu rezolvă problema ci o face numai posibilă. În fond fi-

losofia nu înseamnă nici contemplarea gândirii nici a gânditului ci ea „culminează în contemplarea desfășurării spiritului spre cunoaștere și spre ceva nou“. (p. 303).

Capitolul de încheiere al cărții este o tragică mărturisire a spiritului care încearcă să-și afle destinul și ființa și oscilează între contemplare și cunoaștere, între viață și moarte, între ceva și nimic. De aci încheierea care a stârnit o legitimă nedumerire unui filosof raționalist cum e d-l P. P. Negulescu, în fraza finală:

Filosofia este poate considerarea vieții spiritului prin perspectiva morții lui! Desigur, dacă am fi convinși că spiritul se definește prin neperenitate, fraza ar fi absurdă. Dar, fagure de îndoeală și chin, gândul nu poate fi oprit să nu se întrebe dacă, în esența lui, spiritul este viață sau e hărțuit el însuși de destinul sfârșirii.

Vom face, drept încheiere, câteva obiecțiuni lucrării. Mai întâi, una privitoare chiar la „noutatea“ lui „ceva nou“. D-l Const. Noica socotește că a descoperit un sâmbure nou în vâlmășagul istoriei filosofiei. De fapt meritul d-sale este de a fi pus un accent hotărât pe o problemă veche: problema conștiinței cunoscătoare și a spiritului viu în propria lui căutare.

Pentru a lămurii problema, autorul, întreprinde un studiu prea vast și fără legături directe cu problema ce ne preocupă. În schimb însă, prin faptul că vede totul prin lumina lui „ceva nou“, d-sa aduce, pentru fiecare gânditor în parte, contribuțiuni personale de reală și netăgăduită valoare.

O ultimă obiecțiune, mai gravă, este că autorul pune problema noutății numai în cadru de cunoaștere. Noi vedem însă problema într-un cadru cu mult mai largi aderențe, anume în perspectiva sa ontologică. Cum e cu puțință ceva nou, ontologic vorbind, ar pune în discuție problema devenirii față de aceia a nemiscării, perspectivele heracliteană și parmenidiană nu în reflecția lor în spirit, ci în structura realului ontologic. Lumea este ea un gata-făcut, un absolut în care totul e dat și nimic nu mai poate fi, sau e în devenire? Problema care nu atinge numai speculația filosofică ci chiar perspectiva cosmosului în lumina științei noi. Pentru cât a întreprins însă autorul, tânăra gândire românească datorește mult operei lui C. Noica.

ISTORIA LITERATURII ROMÂNE

D. G. Călinescu nu a avut o fericită inspirație atunci când s'a hotărât să dea la iveală cartea care a iscat un nemaipomenit scandal

în monotonia literară a acestor vremuri. Autorul și-a permis să ne sfideze legitimele noastre sentimente de oroare față de vipera judai-

că, tocmai acum. Tocmai acum când falsa obiectivitate în dosul căreia se situează, nu ne era de trebuință, autorul ne amestecă proza și versul românesc cu veninul „literaturii“ evreiești. Tocmai azi când am simțit ura și miazma talmudică asmuțită împotriva goimilor care i-au cultivat, tocmai azi când „frații“ ovrei s'au spălat în sânge românesc ca să împlinescă vechi visuri de răsbunare, d. G. Călinescu rezervă, pe paginile cu superbă hârtie, ale unei fundațiuni oficiale și naționale, locuri largi, împodobite de „poze“ care sunt o cumplită sfidare și un scuipat în obrazul acestui neam prea îndelung răbdător.

Să ne înțelegem odată pentru totdeauna. Respingem orice atitudine academică de obiectivitate pe care o reclamă autorul în prefață. D-sa socotește că este obligat să releve talentul, oriunde s'ar afla. Ei bine, nu. Chiar dacă am întâlni un asemenea „talent“, noi avem datoria, pentru sângele românesc care a curs sub ghiara ascuțită a Talmudului, să aruncăm departe de noi „talentele“ care, mai bine de 20 de ani, s'au lăfăit sub ochii noștri, cu cinism și nerușinare „talentele“ care au încercat să ne otrăvească sufletul, romanele lui Ury Benador, „Arsenicul“ lui Sergiu Dan, noroiul lui Blecher, bagajul lui H. Bonciu, ghetto-ul lui Peltz și ceilalți. Dar autorul se contrazice singur, pentrucă, în afara unei simpatii bine marcate pentru câțiva, nu recunoaște acestor preținși literați vreo valoare estetică.

Totuși obiectivitatea profesorului universitar dela Iași merge așa de departe încât nu-l uită să-l treacă în Istoria literaturii române nici pe Călibi Moise. Este inutil să discutăm cu d-sa despre valoarea estetică a literaților ovrei. Despre Peltz d-sa afirmă — de pildă — că posedă admirabil limba română (Impecabil cunoscător al limbii române, p. 710).

Iar din Mihail Sebastian citează o afirmație caracteristică acestei ovreimi care a găsit aci pământul făgăduinței (pag. 877) col. II).

Dar nu pentru o polemică cu nuanță politică am dorit să scriem aceste câteva rânduri. Ne vom referi mai întâi la metoda critică a d-lui G. Călinescu, apoi la afirmațiunile sale privind anumite manifestări literare ale vremii noastre. Pretextul de a scrie o Istorie completă a literaturii române, dela origini și până azi, a fost cu dibăcie ales. De fapt, d-sa nu a dorit decât un lucru. Să poată stâlci în voie valorile prezente. Cu abilitate și cu tact ce-l apropie de neamul lui Iuda — autorul micșorează până la proporții de ridicul, mișcările literare cu caracter național sau ortodox. Mișcarea „gândiristă“ de pildă este tratată în așa fel încât e transformată sau într-o oarecare încercare cu slabe

ecouri sau o ridiculă încercare de a transpune pe plan poetic valorile religioase și tradiționaliste. În calitatea pe care și-o revendică de critic literar, d-sa nu știe de pildă că limbajul poetic își are o lume a lui, o atmosferă a lui care nu poate fi transmutată în explicare „prozaică“ fără a-și pierde tocmai această atmosferă. Din poeziile în care e vorba de îngeri care fac, simbolic și poetic, anumite acte umane, criticul scoate efecte hilariante prin afirmațiuni directe, desigur, în formă obiectivă. Astfel din expresia, „înger împușcat“ (N. Crainic) criticul scoate afirmația: „... iar d. N. Crainic vânează îngeri cu pușca. (V. Voiculescu) „colectează sânge de înger“; Z. Stancu „pune îngeri în jug“; D-zeu ține de umeri pe I. M. Sadoveanu, I. Ciurezu identifică pe D-zeu după picioare; Demian mobilizează îngerii la muncile agricole (p. 802). Să trecem la metoda critică a d-lui G. Călinescu. Când spunem însă metodă critică comitem un eufemism pentrucă nu găsim de fapt nici o metodă critică. Autorul parcurge opera și în notează momentele ce i se par mai caracteristice. E un fel de rezumat impresionist al operei. Aceasta poate fi, la nevoie, o metodă. Nu pretindem nici un sistem construit ad-hoc pentru nevoile criticii. O metodă impresionistă poate fi admirabilă dacă autorul mai pune în ea și altceva ca de pildă bun simț, măsură, intuirea, trăirea imediată a valorii estetice, reflecția asupra faptului estetic în sine sau a faptului estetic în ecourile lui intelectuale sau raționale. Toate acestea presupun dela sine o doză totală de obiectivitate sau aproape totală. Criticul confundă însă impresionismul cu subiectivismul și acolo unde crede că aplică pe prima, aplică de fapt pe a doua dintre aceste atitudini. Presupunând că d-sa cunoaște deosebirea dintre impresionism și subiectivism, re dispensăm a i-o mai aminti.

Urmând însă o asemenea „metodă“ cartea va cuprinde trei grupe distincte de autori: autorii preferați, în rândul cărora intră prietenii autorului, ovreii și d-sa însuși; autorii nesuferiți de critic, în rândul cărora intră toți acei cu opinii, cu doctrine, cu ideologii deosebite de ale autorului și, în fine, autorii asupra cărora criticul rămâne indiferent și care, prin aceasta, vor fi tratați în culori de minimalizare sau de totală volatilizare. Recomandăm în special, capitolul privind opera lui L. Rebreanu. Metoda indiferenței e remarcabilă pentru toată opera romanțierului, amestecată, în doze savant distribuite, cu metoda minimalizării. (A se vedea în special partea în care se vorbește despre „Adam și Eva“). Aceleași ilustrări se pot face indiferent pentru cine. (O pildă tot așa de caracteristică este tratarea lui Alecsandri, în special Pastelurile)

Un capitol special dedică d. G. Călinescu filosofiei românești. Întâlnim aci numele lui Maiorescu, Iorga, Pârvan dintre cei ce nu mai sunt. Dintre contemporani citează și comentează pe: L. Blaga, M. Eliade, D. D. Roșca, E. Cioran, Petru P. Ionescu, Bucur Țincu, I. N. Lungulescu, V. V. Georgescu.

Deși pe autor nu-l interesează decât fenomenul literar, încearcă însă, neconsistent să schițeze și ideile filosofice respective. Dar nu pe tot câmpul. Despre opera filosofică a lui V. Pârvan nu aflăm nimic, în schimb Lucian Blaga e rezumat într'un tablou minimal din care noi și cei ce-l cunosc pe L. Blaga nu-l recunoaștem. Nu știm dacă d. L. Blaga se va recunoaște el singur. Autorul nu a avut la îndemână decât operele filosofilor editați de Fundația Regală (D. Roșca, E. Cioran, P. P. Ionescu, B. Țincu, V. V. Georgescu, I. Lungulescu, Petru M. Balș).

Nici o informație precisă despre I. Petrovici, tăcere privitor la P. P. Negulescu. O seamă de alți tineri gânditori și cari nu sunt certați nici cu expresia estetică (ne gândim la Const. Noica de pildă) sunt ignorați. N. Roșu e expedit în două rânduri cu calificativele: grobian și vulgar (pag. 831). Despre modesta contribuție a celui ce semnează aceste rânduri, câteva fraze nereușite (E cum s'ar spune că.....!) dovedind că autorul lor nu a înțeles nimic sau nu a putut să înțeleagă nimic. Ceeace nu ne miră.

Statistic, autorii evrei comentați, citați, elogiați sau rezumați sunt în număr de 37. Paginile consacrate acestor scribi se ridică la 60 de coloane. Obiectiv, proporțiile sunt respectate. Tristă obiectivitate!

Limba literară a d-lui C. Călinescu cuprinde următoarele specimene de vocabular și sintaxă: basme indimenticabile (p. 505); tratat cu rotunditate (p. 514 și 642); E cu puțință ca chiar (p. 7), fie ca cei... (p. 8); ton catedratic (p. 659); cronicarul edulcorează (p. 769); infantilizare a frazelor... (p. 738); mirosită cu... nasul... (p. 777); călugărițele beghine care prin mergerea lor... (p. 737); obrazuri verbale... (p. 869); E cum am spune că... (p. 869); Totuși drama se susține prin mereu buna arhitectură, prin finalele patetice de acte și prin încă, pe alocuri, sublima oratorie... (p. 509). Am ales câteva probe, nu concludente ci simptomatice.

Induioșetor este în deosebi capitolul în care G. Călinescu vorbește despre... G. Călinescu. Amestecând propriile sale laude cu laudele altora, puse între ghilimele dar cu autorii respectivi necitați, autorul își face, cu abilitate și candoare, panegiricul pentru posteritate. Acest capitol e atât de fermecător și atât de simptomatic pentru mentalitatea critică a autorului încât nu ne putem permite nici o citațiune ci ru-

găm lectorul, nescârbit încă de toată această comedie, să-l citească în întregime.

Clasificările autorului sunt în general absurde și în special lugubre. Găsim următoarele grupuri literare: Damnații, mesianicii utopici, mesianicii pozitivi, și... tuberculoșii (p. 853).

Atitudinea obiectivă a autorului este definită în următoarele rânduri: „Epoca modernă e cea mai iritantă și e cazul a asigura pe toți că am pus cea mai strictă nepărtinire unită cu voința cea mai caldă de a afirma talentul oriunde s'ar afla“ (p. 7). Ca urmare a acestui program științific-obiectiv, autorul încheie introducerea după ce a vorbit din nou de sine însuși, cu exclamația: Nasc și în Moldova oameni („oameni“ a se citi G. Călinescu). Iar la sfârșit, în capitolul „specificul național“ găsim afirmațiunea: Evreii fac... puntea de trecere între național și universal. O minte dreaptă care nu confundă problemele politice cu lumea ideală a creației, nu poate să nu recunoască contribuția lor... (p. 888).

Lepădăm dela noi orice pornire, orice părținare și cu același obiectivitate pe care și-o reclamă pentru el autorul, ne întrebăm: In ce constă valoarea operei critice și literare a d-lui G. Călinescu? In ce constă însă și valoarea ei ca fapt de cultură națională, pentru că istoria unei literaturi trebuie să reprezinte efortul și furtuna unui suflet etnic cu freacă și idealurile lui, cu căderile și ridicările lui? Să privim opera din afară, ca formă. Ce ne oferă autorul? O excepțională prezentare grafică, un format care impune respect și un material destul de vast de informație, fără a fi însă erudiție, despre care autorul ne-a și spus câteva cuvinte în prefață. Dar pentru format și condițiuni tehnice, laudele nu se cuvin autorului ci editurii. In ceeace privește materialul, care a impresionat pe mulți, e suficient să se observe că ilustrațiile îl reduc la aproape jumătate iar citatele — desigur necesare — reduc la aproape un sfert contribuția grafică a autorului. Totuși, pentru munca enormă depusă și pentru efortul de a fi încercat o sinteză deosebită de cele de până acum, noi recunoaștem d-lui G. Călinescu dreptul d-sale la mulțumire și laudă

În ceeace privește fondul, sucul operei, ne-am arătat aci motivele pentru care respingem opera d-lui G. Călinescu dela dreptul de a constitui o valoare. Lipsită de metodă, de disciplină științifică, de obiectivitate, încărcată de balasturi inutile, arzând de dorința de a vorbi despre toate și mai cu seamă despre toți, cartea nu poate avea o valoare estetică. Pentru cu totul alte motive, al căror fundament e inutil să-l reamintim, cartea aceasta nu are nici valoare de cultură, nu poate fi un moment în evoluția noastră culturală, a noastră ca neam.

E inutil să dăm sfaturi în felul: dacă nu ar fi făcut așa, dacă ar mai pune și aceasta, dacă ar scoate aceasta... etc.

Cartea nu poate fi refăcută. Ea poate fi acceptată sau respinsă. Câtiva, acei despre care se vorbește bine, o vor accepta. Câtiva, acei des-

pre care se vorbește mai puțin bine, o vor cumpăra. Câtiva, atrași de vârtejul scandalului, o vor citi. Dar România *acestui* moment istoric și cultural nu o poate accepta.

PETRU P. IONESCU

C R O N I C A D R A M A T I C Ă

RETROSPECTIV. — „COPIII PĂMÂNTULUI“.

I.

Începând Cronică Dramatică la cea mai bună revistă a noastră, ca unul care mă cunosc cred numai leal să o desleg de toate greșelile și excesele mele de stil sau judecată, mai ales de toate acele fermecătoare lucruri care sunt atacurile la persoană, — fără de care scrisul cronic ar fi o kamiciată și orice activitate vorbită, o'nchisoare.

Acestea toate sânt și rămân ale mele, neangajând cu nimic revista.

Sântem unui care suferim de morbul cernelei. De cum o luăm în vârful penitei, ca pe un stupefiant, o bem. Rezultatul e acea minunată beție a oamenilor liberi: franchisea. Pentru ea — fiindcă altfel nu *eram* nicăeri, nu *contam* nicăeri, — decât în această franchise, pentru unii proști primejdioasă — am luat de trei ori Medalia Aerului Confinat! — Să sperăm că voi mai lua-o. (Dar nu mai mult de două luni, că iar dau declarație!

Și nu în orice caz pentru o cronică dramatică. Deși, cu acel caz ce se face de teatru într-o țară ce suferă de optica nimicuului, Dumnezeu știe...).

Se mai întâmplă că teatrul este — și, mai se pare, așa e mai ales conceput la această publicație — cea mai impură, și prin aceasta cea mai joasă dintre arte. O mulțime de emoții, unele interlope, se îmbulzesc, ca temperaturile la fabricarea metalului prețios, să ia parte la zămislirea operei dramatice. Implicit, o mulțime de persoane: autorul (ca în mod convențional să începem cu dânsul); publicul (adorabil cretin, care totuși rămâne cel mai mare autor dramatic al veacurilor, fiind acel „colaborator nenorocit care a împiedecat și pe Shakespeare — cum se revoltă poetul Robert Bridges — să fie *cel mai mare artist al lumii*“; actorul, și mai ales actrița; directorul, și mai ales regisorul.

La noi trebuie să adăogăm și claca, această bastardă dirijată a publicului, care lucrează până la surmenaj mai ales primele seri ale unei reprezentații, cu o febrilitate ce o face uneori să ia înaintea actorului. Cum, de pildă, la frumoasa reprezentație de seară, când cel mai mare moment comic a fost declanșat prin simpla ieșire din sce-

nă a unui jandarm care trebuia să spună foarte militaros, și cu o strâmbătură de efect, plutonierului său: Să trăiți! Claca, îndrăgostită de militari ca orice femeie, s'a pornit după consemn în aplauze furtunoase. Numai că jandarmul tocmai atunci a avut un nod în gât, și genialul „Să trăiți“, cu strâmbătură cu tot, au putut avea loc abia după aplauze. — E, cum vedeți, și o dreptate pe lumea asta!... Ca să o preîntâmpinăm, propun o legiferare a lucrului, — obligând teatrele ca, așa cum au repetiții generale cu costum și recuzită, să aibe și repetiții generale cu clacă.

Dar cel mai mare autor dramatic la noi e Ministerul Artelor. Exagerez? Ehe, să fi rămas acolo încă numai câteva luni acel sinistru gogoman care a fost Radu Budișteanu și am fi văzut piese cu fiecare pagină onorată de o rezoluție a lui. (Cu ștampilă, negreșit, fiindcă dacă și așa ceva nu poartă ștampila prostiei...). Se știe că în puținele luni — cele mai triste din istoria acestui minister — în care acest mare avocat (pentru care până atunci avusesem cea mai frumoasă stimă) a ilustrat Anta Română și pe Vasile Alecsandri în special (avea omul ce avea cu Alecsandri!) prin săptămânale declarații pentru Rege și rămânerea la putere, Domnia Sa (majusculele sânt ale sale) chema tot săptămânal pe Directorul Naționalului cu dosarul cu piese, și se pronunța pe din afară pentru valoarea fiecăreia din ele. Fără să le fi citit, cum spun. Ce-ar fi fost dacă le citea!

Așadar, Ministerul Artelor. Ia să dea el un comunicat că ești Shakespeare, să vedem, nu ești? În orice caz, vei fi imediat jucat ca atare...

Acestea toate fac, sau îngăduie ca arta impură de care vorbesc să fie la noi și cea mai vie. Vie estetică, vie prin persoanele care trăiesc într'însa, dintr'însa, și mai ales *pe lângă* dânsa, — acestea din urmă fiind, natural, și cele mai primejdioase.

N'ați observat la noi ce se întâmplă când răsare la orizont o nouă piesă? Nu apar comete și nu plouă cu sânge ca la moartea lui Iuliu Cezar, dar un bolid tot e! Piesa însăși. Vieța publică se sistează pentru moment. Trenurile nu mai circulă, botezuri, căsătorii, dacă mai scapă pe ici pe colo, Panică, secetă, vociferări. Lumea se strânge în piața Teatrului, și așteaptă cu inima

la gură. Înăuntrul, vrăcii, ca la triburile africane, se așează pe foc și descântă. Dela șef până la ultimul ușier, fiecare se simte angajat în destin. Ori cel puțin reținut dela masă. Se fac proteste, procese verbale, se propun soluții, se caută o ieșire, se jură și se calcă jurăminte. Sedințe contradictorii fac noului născut o maieutică de săptămâni, luni, ani de zile. Ca rezultatul să fie. . . *Mătușica* de Ionescu-Morel! Da, da, când cerul era mai încălcat de destin, și ne așteptam cu toții la ploaia aceia de pe vremea lui Cezar, aflăm că se joacă *Mătușica* de Ionescu-Morel. Cea mai grozavă ineptie a scrisului universal! Și aceasta numai dacă admitem că *scrisul* e ultima treaptă a literaturii, că adică cineva trebuie să fie măcar scriitor ca să intre în literatură, abia de aci în sus punându-se problema de artă și talent.

Ori, iată un specimen de scris. După un act în care un corsaj de mătușică (fiindcă atâta are ca mătușică) se agită între balcon și salon în vederea paradei de 10 Mai care trece (ce inventivitate!) avem desvăluit gândul misterios al autorului: un rapt amoros! Scena e de o palpitantă!!! Vezi inimă care sar din stal și scapără de capul lor prin sală. Cerem voe *Gândirei*:

Ea.... Da? Și cu ce vă ocupați?

El.... Cu sportul.

Ea.... Da? Cu sportul?

El.... (inebranabil) Da, cu sportul.

Ea.... (cu un zâmbet enigmatic, zâmbetul fiind distanța Ingerului de pământ). Și mie-mi place sportul.

El.... Și Dv.?

Ea.... (explicativ, și bine face). — Și mie-mi plac cavalcadele. (Sic).

El.... (în cer). Ah, cavalcadele! Aflați că am cai de curse.

Ea.... (tot acolo) (drept care acțiunea capătă un ritm precipitat). Câți?

El.... Trei.

Ea.... Nu patru?

El.... Las'că și trei e bine.

Ea.... Cum îi..., cheamă?

El.... (sincer) (și rău face, cu femeile nu trebuie să fii). Moldova, Inculeț, Sfredeluș.

Ea.... Ah, Sfredeluș (tăcere tensă; fata, o vampă afurisită nu știe cum s'o ia din loc, na, îi vine o idee). Și aveți și un jocheu desigur.

El.... O, desigur.

Ea.... (iar pauză tensă; iar ne găsim deasupra prăpastiei; și iar îi vine vampeii o idee)... Și câte kilograme are jocheul? greșesc, mi se pare că întai întreabă cum îl cheamă, ceiace nu strică) (las' să fie!)

El.... 51.

Ea.... 51?

El.... (ireductibil) 51.

Ea.... (tot mai enigmatică, în timp ce el s'a răsucit pe scaun ca o rufă, — pui nu vedeți cum îl freacă?) Și ce colorii are jocheul la casacă?

El.... (tranșant). Galbin cu roz pembè.

Ea.... (*Giocondă curată*). Păcat. Ce urâtă combinație! (sic). Galbinu e colorea geloziei. Să alegem altele.... (tensiune maximă; se scarpină). Uite... ce-ai zice.... (tot mai perfid, tot mai scărpinată). ...Să-i punem alb cu roșu... (el a sfectit-o; simte că are să-i cadă ceva în cap, dar nu știe precis ce) (ea, triumfător și sadic). — Roșul e colorea iubirei..

Așa te fierbe d. Morel timp de o jumătate de ceas. Reproducerea e palidă. D. Morel are limba-jul său. Tens, sintetic, metafizic. Sibilin. I-l urmărești cât poți, simți cum scaunul urcă sub tine și devine încet încet fotoliu de dentist, și sari din el în plină tragedie, fericit că ai un cămin, dar regretând ca Hamlet că „te-a făcut mama“.

Câțiva directori au trecut pe lângă această tragedie (căci numai așa se poate numi) și nimeni n'a ars-o, nimeni nu s'a aruncat dela etaj.

S'au dedat la aceleași parafernallii de cameră secretă, au discutat-o toți în comitete infinite, s'au încrunțat și agitat, au bănuțat că e ceva cu Morel ăsta, și-au aprobat-o. În chipul acesta a căzut pe cap actualului Director, senin roman-cier, care acoperă fotoliul directorial cu însușiri nestoriene și cu un prestigiu cum n'a mai avut Naționalul dela Pompiliu Eliade; dar care, prins de mâni și de picioare, n'a avut ce-i face! Eu totuși, în locul său, chemam poliția, chemam pe d. Morel pe motiv că vreau să-i spun ceva, păzeam bine ieșirile din teatru, — mai ales cea din Matei Milllo, că-i primejdioasă — îl legam cobză de picioarele mesei directoriale, și-l puneam să scrie scena din nou. Să văd, e posibil? Iar dacă pretindea că-i surmenat, — de plagiat nu poate fi vorba — îl puneam să scrie măcar un *Macbeth*, sau un *Lear*. Că omul a dovedit că poate. Vezi cât de colo că e născut pentru lucruri mari, și numai fiindcă n'o fi dormit bine, sau i-o fi ieșit un popă înainte în ziua aceia, a putut scrie ceva care, ei, șchioapătă pe ici pe colo, și te face uneori să regreti că a murit Shakespeare.

Am insistat? E fiindcă vreau să spun că: cu tot respectul și simpatia ce port d-lui Ionescu Morel, un om altfel delicios, pretind că d-sa n'a ajuns până la scris, e încă sub scris; și cum am spus că scrisul e ultima treaptă a literaturii și — dat fiind că sânt orele înaintate — nu văd cum d-sa ar mai putea trece această treaptă, cu toată evlavlia afirm că astfel de oameni n'au ce căuta în literatură.

O spun, mai ales fiindcă nu e un caz izolat. Literatura noastră dramatică suferă de o invazie

a agramatismului. Pe motiv că „fac dramă și nu literatură”, deluriți dizidenți ai condeiului trag natura de coadă și ne dau marionete de șindrilă, vulgară, ce bătăie contradictoriu la fiecare moment și se bat cap în cap cu bunul simț, fără ca nimeni să le tragă de urechi. Iarăși, toate simpatiile mele pentru autor, care de data aceasta mărturisesc, chiar are ceva talent. Dar... moștenire dela directorii antecedenti, și deci fără să cadă în sarcina actualului Director — n'am avut ca „clou” al stagiunii trecute *Camelionii* cu două acte prozaice și un final catastrofa (încă schimbaț după premieră!) — piesă'n care comicul e ghiulea ce cade pe picioarele autorului, și unde *vulgarul* se confundă cu *realul*, *trivialul* cu *omenescul* și *siluiera grotescă* a personajelor cu *realitatea dramatică*?

Asistăm — acesta e adevărul — în teatrul românesc la o ușoară insultă a alfabetului.

În care timp un Lucian Blaga nu se joacă ființă e mare poet, V. Voiculescu idem, Victor Ion Popa, om de teatru rar, — dar și literat din păcate, nu e micăeri; Gib Mihăescu, idem; iar comedia unui Ciprian, cea mai mare dela Carageale, e scoasă de pe afiș după doi ani de succese cum n'a cunoscut piesă românească.

Reminiscențe ale unui trecut scurt dar haotic, știu că d. Liviu Rebreanu — cu dragoste de o rară onestitate pentru scris — le va remedia. Programul lui de lucru a fost, de când a venit, un apel continuu la autorii consacrați. Și nădăjdum că, dela Sorbul la Blaga, vor răspunde.

Până atunci mi-am permis să mă supăr (chiar dacă în mod neoportun pentru mine) ca unul care, ca și eroul lui Radiguet, „nu sânt în stare să exprim oportun și cu abilitate decât ceiace nu simt”.... — Dar ceiace simt...

II.

O fată de țară cu nume frumos, Leana Târziu, e alungată — pe motiv că n'a fost fată, de iubitul ei după ce i-a fost ibovnică. Face un copil. Ce va spune satul? Dacă l-ar arunca pe gărlă? Mama ei iubitoare va primi însărcinarea. Dar în drum dă de o șatră de țigani. Dacă ar vinde lor copila? Nu-i mai bine decât s'o omoare? Zis și făcut.

Spune însă fetei c'a dat-o pe gărlă, cum a fost vorba. Așa, ea va fi mai liniștită din partea satului. Dar satul află versiunea pruncuciderii. Jandarmii se pun pe lucru. Oca o să mănânce pe Leana Târziu și complicită ei, Maria și Nae Târziu. Când să fie ridicați sânt aduși la postul de jandarmi țiganii acuzați pentru furturi. În brațele unei ghicitoare e un prunc. După salbă Leana Târziu își recunoaște copila. Lucrurile se des-

curcă, cei trei sânt scoși din cauză. Bărbatul îngrat se întoarce la fosta lui ibovnică, dar cum în sat nu mai pot trăi, se duc în lume. Doar bătrânii, moșul și mama, mai rămân, stingheri ca pe o margine de lume, cu ochii după tinerii care se pierd în zare.

Regăsirea copilului (pierdut, aruncat sau furat, e una din cele mai tandre și vechi povești ale lumii. Așa cum jocul capricios al Fortunei, unul din cele mai norocoase motive de dramă.

Prin părțile noastre o veche poveste lituaniană ne vorbește de copilul lui Semovit, duce de Masovia, și al Ludomilei, soția lui curată dar bănuțată. Lope de Vega e printre cei dintâi dramaturgi mari care au exploatat-o în *El Marmol de Felisardo*, unde Felisardo se dovedește fiu de rege; iar Shakespeare, mare căpcăun de melodramă, soarbe copios din ea în aceea serie de piese de amurg, în care obsesia copilei curate și părăsite de părinți îl stăpânește, ca în regăsirea ei să vadă un fel de regăsire a omenirii în puritatea ei angelică.

Perdita, în *Poveste de Iarnă*, Marina, în *Pericle, prințul din Tyr*, Imogen, Guiderius și Arviragus, din *Cymbeline*, și chiar Ferdinand sau Miranda din minunata *Furtună*, sânt fapăturile cerești în frumusețea cărora ingratul soț și părinte își mângâia cu întârziere copila, cu numele cărora pe buze poetul a murit.

La noi bazmul și nuvela se întrec să exploateze motivul.

Un mare episod deci. O anecdotă universală. Pentru autor problema se pune cum să iasă din anecdotă în viață, cum să ajungă dela episod la drama omenească.

Și Rebreanu, romancier de linie clasică, pornește dela episod în *Ion*. Dar se ridică vertiginos la drama pământului. La ce dramă se ridică d. Corteanu? Eroina centrală, după ce-și pierde copilul, cade la pat și stă așa un act întreg. Odată leșină. Altfădată moare. Apoi aflăm că doarme numai, ceiace pe scenă e o moarte și mai sigură.

Când în actul trei o vedem pe picioare, cu copilul în sfârșit în brațe, ne vine s'o sărutăm de bucurie. Dar vedem că numai ea nu se bucură. Ea găsește cu cale să admonesteze pe mamă și ceilalți că i-au lăsat fetița să trăiască. — De ce n'ați omorât-o, de ce ați lăsat-o să se mai târască pe lumea asta păcătoasă, spune dumneaei, dacă auzul nu m'rșeală. O Leană pesimistă deci. Dar în așa grad, în cât să nu aibă o tresărire, un cuvânt să nu spue copilei regăsite?! Perfect normală în actul întâi, oare citise Leana Târziu pe Schopenhauer în actul al doilea, că o vedem așa de negativă? În actul al doilea însă am văzut-o (cum am spus) dormind, și Marieta Sădova, care

asa de frumos și omeneste a'ngrijit-o, poate fi martoră că n'avea sub pernă nicio carte ! Iar în antrac, a operat-o !

Vreau să spun : d. Corteanu — subit cuprins de pesimism — s'a substituit Leanei Târziu. Și-i păcat, fiindcă și d. Corteanu e mai interesant așa cum e, și Leana Târziu așa cum ar fi trebuit să fie.

Vreau să mai spun că durerea fizică nu e tot una cu cea sufletească. Una e treaba medicinei. și autorul a avut o bună idee să ne aducă o doctoriță, — așa se face între oameni civilizați... ; cealaltă e treaba artei, și n'o prea vedem aci.

Dar poate autorul i-a mutat centrul de gravitate aiurea. În mamă. Mama e într'adevăr numai dragoste și grije de fata ei. Prezentă în toată suferința ei, ea desenează sectorul cel mai duios al piesei. Numai că, în momentul când fata e pe ducă, doctorița cere o copae ca să o spele. Se aduce copaiul casei. Când o vede mama, sare de pe cuptor ca mușcată de șarpe. Copaiul meu ? Nu se poate, o am dela mama ! Și fugi cu copaiul afară, lăsând pe fată să-și tragă sufletul înăuntru. Lucru ciudat, nimeni nu protestează, nici chiar doctorița, care are un suflet rar. Mie să mi se dea voie să protestez. Aceasta nu e *dramă*, e — cum spuneam mai sus — *siliuirea dramei*. Autorul a auzit, sau a văzut când era judecător la țară, în tinerețe, asemenea cazuri de cruzime la țărani. Da, dar nu erau ale Mariei Târziu. Pentru așa ceva trebuia să o facă monstruoasă, și numai, mamă monstruoasă nu e ; dimpotrivă : cea mai iubitoare și atentă dintre mame, de fapt nucleul cald al piesei. Rog deci pe Maria Târziu să aleagă : ori sare, ca o leoaică pentru fata ei, ori pentru copae. Eu să fiu mamă, să vă spun drept, m'aș decide pentru fată...

Insist, fiindcă greșala e aici și a regiei. Ii trebuia un efect dramatic, ca să umple golul din piesă. Imi pare rău, a ieșit contrariu.

Că s'a căutat un efect se mai vede și din faptul că odată scoasă pe ușe, copaiul nu se mai întoarce ; nici doctorița nu mai pomeneste de vreo spălătură. Autorul o face uitată ! Eu însă nu. Deși lucrul s'a întâmplat și lui Shakespeare atunci când uită pe Reynaldo la Paris, unde l-a trimis după Laerte (fiindcă acesta se întoarce, dar Reynaldo nu ; când pierde pe drum pe clownul din *Lear*, (cel mai bun clown al său) ; sau când pierde dela prima pagină pe Jaques (al doilea Jaques) din *As you like it*, fiindcă acesta apare printre *Dramatis Personae*, dar niciodată în piesă. La Shakespeare însă acestea sânt neglijențe ; fără gravitate psihologică. În cazul nostru, copaiul omoară o mamă, singura ființă tandră din piesă. E prea mult. Și mai bine era invers !

Acelaș efect cu orice preț e căutat și în năvâr-

urile care apucă pe o infirmieră, ce din cauză că a fost întoarsă din drum de doctoriță pronunță o diatribă la capul muribundeii, împotriva țăranului și mizerabilei vieți dela țară.

Dar poate drama e în moș, al treilea membru al nenorocitei familii. El însă tace, fumează și dărdăie din când în când de frig. Iar ca să-și dea puțină mișcare, l-au făcut orb, ca să se sue bălbâind pe cuptor și nu simplu ca toată lumea. E un mic lucru colorat, și admirabil realizat, dela cap la gesturi, de actorul Ene. Dar nu e, Doamne ferește, *dramă*.

Ori poate e în partida adversă : băiatul care părăsește pe fată, și mama lui ? Băiatul nu spune o vorbă în actul I, nu apare în actul II, și are numai două cuvinte de împăcare cu fata în actul trei. Iar mama lui, afară de o ceartă cu familia fetei, pe care autorul o bisează în actul trei, nu ne mai cinstește cu nimic.

Neputând să pună *dramă în indivizi*, autorul a căutat-o în *colecivitate*. Negăsind-o în țărani, a cerut dela țărănime ; și ne-a creiat un fundal de țărănime mizeră și stingheră. Tabloul, cu concursul pictorului Cornescu, e frumos. Nu voi pleda ca alți cronicari pentru o țărănime idilică. Țăranilor de Duminecă de până acum, le prefer țăranii tragici ai lui Goga și Rebreanu, sau așa cum au apărut epopeic în pânzele celui mai mare pictor al țărănimei noastre, Baron Löwendal. Politicul, dacă e, nu mă interesează. Cu această țărănime, animată cu alte episoade, cu pitorescul unei șatre ca și al unei întruniri politice, autorul caută să umple tot vidul din piesă și personaje. Nu lipsește nici gluma cazonă, nici ghiocul babei sau descântecul moșului.

Dacă eroii stau pe loc, lumea cel puțin să se învântească în jurul lor.

Aici a mai dat și de mâna maestră a lui Sahighian, care s'a dăruit din plin, cu cele mai fericele din calitățile sale.

Însă, cu acele goluri de aer, dovedite mai sus, și care fac omenirea din piesă să cadă din când în când sub ea ca din avion, *Copiii pământului* sunt și rămân : nu o *dramă*, ci un *episod dramatic* ; în care găsim : nu *acțiune*, ci *mișcare* ; nu *caractere*, ci *coloare*.

Luată ca atare, piesa e un lucru reușit.

Și e primul succes personal al novej direcții, primul succes moral — fiindcă ce interesează cei șase mii lei rețetă dela a doua reprezentare ? — al regisorului, dela *Clownul* și *Casa Inimilor sfărâmate*.

Dar mai e un succes, nu știu dacă nu mai mare decât toate. Cu această piesă teatrul românesc are o actriță în plus. E Leana Târziu, pe nume de acasă *Eliza Petrăchescu*. N'am văzut de mult un joc de atâta simplitate și lipsă de ostentație

Iată prima actriță română care nu joacă. Urez nouului director să mai găsească și altele. Fiindcă e meritul lui; și al regisorului, care punând o novice ieșană într'un rol primejdios, a comis un act de frumoasă îndrăzneală. Indrăzneală răsplătită din plin de această fată, atunci când cu două cuvinte, spuse în actul I, spuse din nou în actul II (Măi Mandache, măi, n'am fost eu fată?) izbutește să facă, din celiace nu e, un caracter.

La fel Sorana Țopa, numai cu o pereche de ochi rătăciți, dă piesei un final epic pe care nu-l

avea; la fel o Marieta Sadova — nesfârșit de simpatică și umană; un Mărculescu, prefect perfect; Anastasiad, plutonier delicios, dacă poate exista așa ceva; Ana Luca, o admirabilă țărancă; Celia Dima, Balaban, Baldivin, Sonia Cluceru și două ghicitoare regisate de starostele impecabil Păunescu, au creiat omenirea necesară unei piese care a știut să se bizue pe dânsa.

DRAGOȘ PROTOPOPESCU

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

MARXISM ȘI CREȘTINISM. — Autorul acestei broșuri substanțiale e un învățător dintre cei cari, folosindu-se de înlesnirile legale, ce deschideau ușile spre cultura superioară, și-au desăvârșit studiile, fie la Universitate, fie la Școala normală superioară. În câțiva ani s'a format astfel o elită intelectuală a învățătorimii, elită a cărei prezență se vede în nivelul înalt al cărților scrise sau al revistelor didactice, pe care le redactează.

Afară de aceasta, d. G. I. Iacob a fost un eminent și asiduu colaborator la ziarul *Calendurul* și din când în când la *Gândirea*. Broșura sa despre marxism și creștinism, ajunsă în scurtă vreme la ediția a doua, e rezumatul unei vaste și documentate lucrări, pe care i-o cunoaștem din manuscris și care n'a putut trece la tipar din pricina împrejurărilor politice de până ieri.

Punând la contribuție o bogată și serioasă bibliografie, marxismul e studiat expozitiv și critic, sub latura teoretică și sub cea practică, a bolșevismului. Sunt remarcate slăbiciunile principiale ale doctrinei materialismului istoric, incoerențele logice și vizionarismul utopic al lui Karl Marx. „Rabinul revoluției universale” dispune de un temperament talmudic, deviat de pe planul religios pe cel politic, pentru a investi cu mesianism proletariatul mondial. Un mesianism satanic, întrucât solia proletariatului e distrugerea prin revoluție a celorlalte clase ca să poată realiza uniformitatea fericirii terestre. Toată încălcita teorie a lui Marx se reduce în esență la următorul principiu de luptă diabolică: fericirea proletariatului stă în masacrarea celorlalte clase. Bolșevismul iudeo-rus a realizat acest principiu pe o scară înfiorătoare. Dar după ispravă a urmat altceva: celebra formulă a „dictaturii proletariatului” s'a transformat în dictatura

polițisto-militară asupra acestui proletariat, redus la o simplă masă zoologică.

Utopic când a vorbit de proletariatul mondial, ce nu s'ar fi putut realiza decât prin dominația absolută a lui Israil asupra lumii, marxismul se dovedește cu totul fals în concluzia practică a mesianismului său: robia proletariatului.

Această diabolică doctrină a fost una din otrăvurile cele mai tari ale vieții contemporane. Privindu-l astăzi, în agonia lui, te prinde mirarea că atâtea inteligențe remarcabile s'au lăsat seduse de această eroare pseudo-savantă, care nu făcea din proletariatul nenorocit decât o armată de mercenari grațioși ai dominației Evreilor asupra celorlalte neamuri.

D. G. I. Iacob confruntă comunismul cu creștinismul sub raportul aserțiunii că cel dintâi ar deriva din Evanghelie. E însă o deosebire fundamentală între sfatul evanghelic, practicat de primele comunități creștine, de a împărți averea la săraci și între violența spoliatoare a marxismului între un lucru și celălalt e distanța dela actul spontan al libertății, eminamente moral, la teroarea și banditismul care te prădează.

Examinând liberalismul excesiv de individualist și marxismul excesiv de nivelator, sub raportul concepției de stat, autorul se oprește la formula corporatismului sau a statului etnocratic cum l-am numit noi, stat care, respingând ca falsă teoria claselor sociale, se întemeiază pe realitățile organice ale compoziției naționale, care sunt profesiunile sau corporațiile. E viziunea sociologică pe cât de reală pe atât de conformă viziunii creștine despre lume ca armonie a diversităților etnice, iar în sânul națiunii ca armonie de diversități funcționale. „Legea lui Hristos legea statului”, — formula pe care am dat-o noi în *Programul statului*

etnocratic, — n'are numai un sens juridic sau moral, ci unul de viziune sociologică în felul adânc în care creștinismul consideră alcătuirea lumii.

Doctrina diversităților funcționale armonizate în unitatea statului etnocratic e mai actuală ca oricând astăzi după ce Europa a fost purificată de liberalismul democratic, de marxismul comunist și de iudaism, cele trei prezențe nefaste, ce se opuneau așezării organice a statelor.

* * *

RABINDRANATH TAGORE, poetul profet al Indiilor contemporane, a murit departe, în patria lui de basme, și svonul acestei morți deabia s'a auzit, străbătând bubuiul tunurilor și uruitul avioanelor din Europa noastră. Ce deosebire între felul cum s'a înregistrat aici dispariția lui și între cel în care erau primite literatura și persoana lui acum douăzeci de ani, dealungul și dealatul bătrânului nostru continent!

Poet, romancier și eseist înțelept, Tagore nu e dintre cei mai mari scriitori ai Indiei moderne. Pe vremea celebrității lui chiar, am citit într-o revistă germană studiul unui savant indian, în care se vorbea de o sumă de somități cu nume exotice, în tovărășia cărora Tagore ținea rangul al doilea, dacă nu al treilea. Pentru Europa însă, literatura lui era o noutate unică, exotică, și aceasta l-a făcut celebru. Când scriitorul însuși și-a făcut apariția în marile capitale europene, celebritatea lui a căpătat o puternică notă sesațională.

Era în anii de după războiul mondial. Poetul găsea sufletul occidental într-o cumplită confuzie și depresiune. Vechile idealuri căzute, noile idealuri nu se iviau încă. Germania cu deosebire trecea prin această criză penibilă. Și în Germania a găsit Tagore cel mai larg răspuns al cuvântului său într'adevăr frumos. El venea din India, și calea îi era pregătită de numeroasele studii ideologice ale învățaților germani și de o cunoscută filosofie contaminată de negativismul budist.

Doctrina poetică și etică totdeauna, pe care o aducea Rabindranath Tagore, era o încercare lirică și cumințe de armonizare a vechilor concepții de viață din religiile Indiilor, încercare cu amabile concesii făcute creștinismului. Un lucru nou în învățătura lui, predicată în conferințe scrise mai frumos chiar decât poemele sale, era interpretarea pozitivă, pe care o da ideii de *Nirvana*, înțeleasă până atunci în mod negativ de către indologii europeni. Tagore voia să reabiliteze *Nirvana*, care după el, e contopi-

rea supremă, de bucurie extatică, a sufletului individual cu sufletul universal al lui Brahma. Influențat sensibil de cultura creștină el e poetul bucuriei de viață, pe care căuta apoi s'o întemeieze în versetele Upanișadelor și ale Vedelor străvechi.

Această învățătură se găsește mai ales în cartea *Sadhana*, sau *Calea desăvârșirii*, pe care am tradus-o și tipărit-o pe vremea aceea în românește, precum concepția lui politică se găsește în cartea *Naționalismul*, tradusă de d. Al. Busuioceanu. Au mai fost tălmăcite în românește câteva volume de poezii, fără expresivitatea și prospețimea naivă, care sunt calitățile firești ale magului din Santiniketanul depărtatului Bengal.

Rabindranath Tagore a fost o modă literară într'un moment de profundă criză a sufletului european. O modă, care a trecut, mai ales de când Germania și-a regăsit duhul vulcanic, care acopere Europa de azi.

Pe urma lui, a rămas totuși ecoul unei melodii primare, cântată de un poet exotic, în jocul lui sacru cu Divinitatea vapoasă a credințelor Indiei.

* * *

ECLIPSA ANGLICANĂ. Lumea creștină a rămas cu drept cuvânt uluită de atitudinea, pe care a luat-o Biserica anglicană, care e confesiunea oficială a statului britanic, față de Soviete. Arhiepiscopul de Canterbury a trimis mesagii de fraternizare cu Stalin, iar în templele Marii Britanii se înalță rugăciuni pentru biruința ateismului bolșevic. Dacă alianța marelui capitalism englez cu reprezentanții comunismului își găsește, dincolo de antinomia ireconciliabilă, o explicație în socotelile oportuniste ale Angliei într'un moment de mare strămtorare, dar mai ales în trăsătura de umire, pe care Evreul dela Londra și Evreul dela Moscova o fac între cele două extreme, nimic nu poate justifica monstruositatea ca o Biserică să se roage lui Dumnezeu pentru biruința ateismului. Ne putem ruga pentru ateii în sensul venirii lor la credință, dar rugăciunea pentru biruința lor ca ateii e ca o rugăciune pentru biruința lui Satan — asupra lumii.

De altfel, atitudinea arhiepiscopului de Canterbury nu e o surpriză atât de izbitoare. Ea e aceeași, pe care a luat-o în vremea războiului civil din Spania, când s'a declarat de partea feroșilor comuniști, cari ardeau de vii pe călugări, și împotriva naționaliștilor, cari luptau pentru restabilirea credinței creștine. Se poate spune: așa cereau atunci interesele imperiului

britanic care, pentru siguranța Gibraltarului, ar fi voit triumful comunismului în Spania, precum astăzi, pentru propria-i salvare, s'a aliat cu Moscova roșie. Dar asemenea atitudini sunt pur politice și nu mai au nimic aface cu ținuta la care e obligată o Biserică a lui Hristos. A le practica totuși în numele lui Dumnezeu este a caricaturiza cu cinism abominabil creștinismul.

Biserica anglicană trece printr'o adâncă rătăcire. Ea nu are, sau nu mai are în caz că a avut-o vreodată, siguranța unui echilibru lăuntric. De multă vreme ea caută acest echilibru în afară. A conversat îndelung cu romano-catolicismul pentru o apropiere. A trecut apoi la bisericile ortodoxe și, folosindu-se de separatismul național în care se găsesc, le-a cerșit pe rând certificate de autenticitate creștină. Aici, în Orient, Biserica anglicană îndeplinea totdeodată o funcție politică pentru imperiu: unirea cu Bisericele ortodoxe trebuia să însemne totdeodată întărirea poziției engleze la Bosfor și la Suez, — tot așa ca simpatia pentru comunismul spaniol la Gibraltar!

Ar fi mai onest ca o asemenea instituție să renunțe la numele de Biserică și să se transforme într'o școală de diplomatie britanică.

* * *

„PENTRU UNIREA CU ROMA“ pledează a nu mai știu câtea oară ziarul *Unirea* dela Blaj. Pe vremuri, când eram mai tineri, aceste pledoarii ne iritau oarecum. Azi le privim ca pe niște simple exerciții ale lui Tantal, care tot își mai apleacă setea către o apă la care însă nu ajunge niciodată. De 241 de ani durează această persuasiune din partea fraților noștri uniți fără niciun rezultat și fără nicio perspectivă de viitor.

O îndoită metodă întrebuințează ei ca să ne convingă: pe de o parte critică fără îndurare creștină neajunsurile de care suferim noi, ortodocșii, iar pe de alta ne arată foloasele, pe care le-am putea trage, din unirea cu Roma.

În ce privește critica lor, n'am văzut până azi un om convins de ea să treacă dincolo. Afară de aceasta, dacă noi am riposta cu aceeași măsură, am deslănțui între unii și alții un războiu de înveninare, ce n'ar aduce decât slăbirea românismului și a credinței. Ei atacă, bunăoară, în foiletoane nesfârșite, pe marele Patriarh al Bizanțului Fotie, acest colos al umanismului creștin, dela care se trage chiar umanismul Occidentului, cum recunosc învățații istorici. Dacă noi am aplica aceeași metodă la o serie de Papi faimoși din epoca Renașterii și i-am înfățișa în uriașa lor infamie, unde-am ajunge,

frați blăjeni? Și ce s'ar alege atunci din dogma infalibilității papale? N'o facem fiindcă scrisul creștin n'are misiunea de a scoate mereu pe ticăloși din sarcofagii, ci de a îmbărbăta pe cei vii cu virtuțile intrupate în marile figuri ale Bisericii, care sunt, din fericire, mult mai numeroase decât profanatorii cu tiară. În ce privește pe genialul Patriarh Fotie, dacă frații uniți ar fi loviți de grația spiritului imparțial, i-am vedea, fără îndoială, preamărindu-l împreună cu noi ca pe unul din părinții culturii occidentale, cu care vor să se mândrească domniile lor.

Cealaltă metodă pentru a ne convinge stă în enumerarea unor presupuse avantagii, pe care le-am avea din unirea cu Roma. Obiceiul acesta își are originea în chiar unirea dela 1700, care, precum se știe, s'a făcut pe temeiuri de avantagii făgăduite și — neținute. Ce avantagii ne oferă autorul ultimului articol din ziarul blăjan? El scrie: monahismul român, care se găsește azi într'o stare de imperfecțiune, ar câștiga mult dela disciplina ordinelor romano-catolice. Noi recunoaștem și starea de plâns a monahismului nostru și disciplina monahismului occidental. Dar dacă monahismul nostru e în stare de decadentă, aceasta nu se datorește faptului că nu e romano-catolic. Veacuri întregi monahismul acesta a fost în România la nivelul vieții îngerești și atâta cultură câtă avem până la jumătatea secolului XIX-lea i se datorește lui. În acea vreme de înflorire, nu numai că n'avea nici o atingere cu ordinele occidentale, dar lupta dumnezeiește împotriva ereziilor susținute de ele. Concluzia firească este că acest monahism se poate ridica singur de unde a căzut, atunci când pricinile *interne* ale decadenței vor fi dispărut. În ce privește Ardealul, dacă acolo nu avem încă un monahism înjghebat, aceasta o știu bine frații uniți, se datorește furiei romano-catolice și unite de odinioară, care a distrus din temelie sfintele mănăstiri, — vre-o 200! — de peste munte. În locul acestei pustiiri, am vrea să știm unde e monahismul unit, creiat după modelurile apusene, ce ni se îmbăliază? Fiindcă, în loc să alergăm tocmăi la Roma, noi ortodocșii am fi, poate, fericiți să ne alegem prototipurile renașterii spirituale de aici mai deaproape, dela Blaj bunăoară.

Alt avantaju vede autorul în folosirea de către teologii noștri a literaturii romano-catolice. Dar tot așa teologii apuseni folosesc literatura noastră răsăriteană. Pentru aceasta, nici ei nu simt nevoia să treacă, — deși unii aprofundând-o au trecut, — cum nici noi nu simțim nevoia să trecem. Schimbul de idei e universalmente practicat, nu numai interconfesional.

Un alt avantaj foarte ispititor ar fi cascada de lumină ce s'ar revărsa asupra noastră dacă ne-am uni cu Roma. Autorul ne dă o probă în cronicarii noștri, cari ar fi descoperit că suntem latini fiindcă au învățat carte în Polonia catolică. Argumentul n'are absolut nicio valoare. Dimitrie Cantemir, fenomenalul învățat din veacul cronicarilor nu s'a format în Polonia, ci la școala bizantină din Constantinopol. Cât despre genul istoriografic al cronicilor, el nu se trage din Polonia sau din Apus, fiindcă acest gen a fost creat de bizantinul Malala, de la care a trecut apoi și în Occidentul roman. Dacă autorii de manuale didactice nu prea știu lucrurile acestea, un frate unit, care vrea să ne determine la apostasie, ar trebui să le știe înainte de a-și făuri argumentele atât de hotărâtoare.

Argumentele acestea capătă un aer straniu când autorul nostru pomeneste de revoluția dela 1848 ca rod al Apusului, de Kogălniceanu, Maiorescu și Eminescu, cari tot în Apus s'au pregătit, de războiul dela 1918, pe care l-am câștigat ca aliați ai Apusului, de învățații noștri, cari s'au pregătit în laboratoarele occidentale, — toate ca să ne demonstreze avantajile catolicismului asupra ortodoxiei. Autorul blăjan confundă în mod regretabil romano-catolicismul cu spiritul laic, adesea ateu, și anticlerical totdeauna, la care s'au format bărbatii României moderne, mai toți atinși de molima intelectuală a timpului, pe care a combătut-o din răspuțeri însuș romano-catolicismul! Pentru Dumnezeu, frați blăjeni, nu ne mai fermecați, vă rugăm, cu asemenea argumente!

Afară de acestea, Blajul ține cu eroism la un alt argument, pe care l-a fabricat *ad hominem*. El zice: catolicismul e latin și roman; noi, fiind latini, e de rigoare să trecem la credința papală. Dar cu acest argument cădem în pur rasism. Și e un paradox să constăți că publicațiile unite sunt toate antirasiste, după chipul Vaticanului, dar cad subit în această eroare condamnată de Papa, când vor să ne măgulească orgoliul etnic pentru a ne capta. N'ar fi rău să-și ajusteze întâiu ținuta doctrinală până să facă apostolat papistaș printre noi.

În plus, îi rog pe frații dela Blaj să mă creadă prietenește, momentul acestei recrudescențe propagandistice e foarte rău ales. Să nu uităm că suntem înclistați în războiul contra ateismului iudeo-bolșevic. În timp ce soldații noștri sângerează pentru triumful crucii lui Hristos, în timp ce ei reîncreștinează, pe unde trec, un popor salvat din ghiara Satanei, e anacronic — ca să nu întrebuițez alt termen, — să stai la Blaj și să vorbești de eminența romano-catolicismului față

de această lume ortodoxă, încordată pe viață și pe moarte pentru sfânta ei credință. Dacă nu poți să te cutremuri de frumusețea sublimă a sufletului acestuia ortodox și a faptei mântuitoare, născute din energia și din sacrificiul lui, e mult mai prudent să te păstrezi în rezervă, prefăcându-te că nu vezi nimic.

* * *

AUS GRÜNEN WÄLDERN WEHT DER WIND. Sub acest frumos titlu, care înseamnă: *Adie vânt din codrii verzi*, a ieșit de curând, la Wiener Verlagsgesellschaft, o antologie de poezie românească. E o surpriză, pe care ne-o fac trei scriitori germani, concețâteni de-ai noștri, domnii Arnold Roth, Hans Diplich și Herman Roth, cel din urmă însuș alcătuitorul antologiei. Culegerea conține 57 de poezii, dintre care cele mai multe populare, iar din literatura cultă sunt reprezentați Vasile Alecsandri, Mihail Eminescu, George Coșbuc, St. O. Iosif și Octavian Goga.

Cu totul remarcabilă e concepția care a prezidat alcătuirea cărții. Pe lângă lirica populară, din a cărei bogăție variată sunt alese bucăți cu foarte subțire gust artistic, se dau trei balade caracteristice: Miorița, Meșterul Manole și Toma Alimoș. Între lirice, figurează patru cântece macedo-române. Toma Alimoș vorbește de „maul Nistrului”. Apoi George Coșbuc e ardelen, St. O. Iosif deasemenea, iar din Octavian Goga s'au ales poezii ca Plugarii, Dăscălița, La noi, Fără țară, — poezii ce actualizează pentru cititorul german, sufletul provinciilor noastre, ce stau pe primul plan al vieții politice. Sub acest raport, antologia încheagă o admirabilă imagine a vastului spațiu românesc. Contribuția aceasta plină de semnificație o datorim, fără îndoială, scriitorului sibiian Herman Roth.

Traducerile făcute de cei trei poeți germani păstrează pretutindeni ritmul și măsura originalelor, cuvântul e fraged și succulent, și credincios pe cât e posibil unei tălmăcirii. Cu deosebire poezia populară e astfel redată și ca accent și ca timbru sufletesc și ca sens încât poți să-ți refaci textul românesc numai citind versiunea germană. Tălmăcitorii nu sunt străini, ci oameni familiarizați cu ambianța și cu sensibilitatea noastră. Preferința lor pentru muza populară se vede chiar în alegerea din Eminescu, unde regăsim La mijloc de codru des, Revederea și mai ales Doina, aceasta din urmă întregind imaginea generală a cărții prin revolta împotriva iudaismului.

E un prețios fapt de artă această traducere, dar totdeauna un fapt politic în nobilul înțeles al cuvântului. Traducătorii închină opera lor

„Tinerei României“, fiindcă această tânără Românie, cu tot ce are în ea ca lamură din sufletul permanent românesc, aderă sângerând la marile idealuri ce frământă lumea europeană de astăzi. Pentru munca lor artistică și pentru omagiul pe care îl aduc astfel țării noastre, un cuvânt de ferbinte recunoștință!

* * *

PANFASCISM. Asvero Gravelli e un scriitor politic și un jurnalist în temperamentul căruia Italia nouă, mussoliniană, vibrează dilatată enorm de flacăra entuziasmului și a convingerii fanatice în victorie peste orice piedici. Când l-am cunoscut, acum nouă ani la Roma, am avut impresia că în față nu-mi stă un ins oarecare, ci un tânăr dintre cei mai reprezentativi ai tipului omului mussolinian, care nu apare în lume pentru a constata că există o realitate căreia trebuie să i te predai, ci dimpotrivă, crede că ideea e menită să devină realitate prin puterea noastră. Luptător din prima falangă a fascismului, vorbitor tumultos și scriitor tumultos, Asvero Gravelli crede în ideea fascistă valabilă pentru Italia, dar tot așa de valabilă pentru orice țară din Europa. Cu aceea sfântă încredere a tinereții, a întemeiat în 1930 revista lunară *Antieuropa*, de combatere ideologică a democrației, a liberalismului, a masoneriei, a socialismului și comunismului, pentru a demonstra necesitatea fascismului ca mijloc de regenerare și de salvare a spiritului european. Desigur, nu puțin, chiar dintre italieni, zâmbeau ironic privind încăierarea lui Gravelli cu întregul continent. Natura lui arzătoare l-a făcut să treacă ușor peste acest soi de înțelepciune sterilă. Peste câțiva ani, întemeia încă o revistă: *Ottobre*, devenită apoi cotidian, cu acelaș program ideologic și cu aceeași ținută combativă.

Isbucnind războiul abisinian, Asvero Gravelli a depus condeiul, a închis ziarul și a pus mâna pe armă. Din Abisinia a trecut în Spania. Pretutindeni s'a purtat și a luptat cu bravură. Astăzi, demnitar al partidului, a dat la iveală, într-o carte de aproape 400 de pagini, articolele și studiile tipărite cu ani în urmă în cele două publicații ale sale.

Ceea ce este interesant și atractiv în *Panfascismo*, e că autorul ne înfățișează o redactare, în pânza căreia țese, ca pe niște flori, nu numai credințele personale de atunci, dar și ale multiplicilor colaboratori, toți tineri, cari, pe lângă

cei italieni, aparțineau diferitelor țări din Europa, uniți cu toții în credința că fascismul va triumfa împotriva bătrânei lumi democratice și a avortonului ei comunist. Cartea cuprinde astfel mărturisiri din toate unghiurile continentului contopite în credința panfascistă a lui Asvero Gravelli.

Cine-a crezut într'un asemenea triumf, care a venit, dar mai ales care vine — cum am crezut și noi, cari am colaborat la publicațiile autorului, — simte plăcerea rară să verifice mărturisirile de atunci cu realitățile de azi, între care nu mai găsești nici bătrâna democrație și nici comunismul.

Un merit rar al lui Asvero Gravelli este acela de a fi văzut încă dela 1930 afinitățile dintre fenomenul fascist și fenomenul național-socialist german și de a fi crezut într'o apropiere a lor, într'o vreme și într'o atmosferă când aproape nimeni nu bănuia acest eveniment. „Nebunii“ în felul admirabilului nostru autor văd totdeauna mai limpede și mai departe decât cumintii sufocați în orizontul unei zile mediocre. Gravelli și-a redactat cartea cu sentimentul triumfului și cu orgoliul simpatic al omului care, după lupta grea, își vede credința îmbrățișată de cât mai mulți.

Cum am putea înțelege panfascismul în cadrul, pe care geniul militar și politic al lui Adolf Hitler l-a creiat întregului continent? Credem că tot în felul în care îl înțelegeam cu ani în urmă, cum se vede din numeroasele citate cu care ne onorează Asvero Gravelli. Dacă geniul Făhrerului își imprimă pecetia pe vastitatea continentală cuprinsă în viziunea unitară a organizației de ansamblu, geniul lui Mussolini se aplică în adâncul națiunii cu viziunea părților constitutive, care sunt corporațiile. Corporatismul ca tehnică a societății naționale și național-socialismul ca tehnică a armoniei dintre națiuni ne pot da formula magistrală a Europei de mâine. Nu e aici locul să dezvoltăm această idee, dar credem că nu e o formulă mai fericită decât aceasta, în care se îmbină în mod firesc cele două genii ale lumii noi, pentru a-i da un sens înalt și viabil.

Cartea lui Asvero Gravelli, *Panfascismo*, bogată în idei și în sugestii, constituie o lectură dintre cele mai fecunde în special pentru tineret. Căci în ea e concentrată toată credința unei tinereți în ordinea nouă, ce trebuie să vină.

NICHIFOR CRAINIC